

AIŠKINAMASIS RAŠTAS

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO KODEKSO 3, 60, 71, 99, 100, 100¹, 100², 100³, 103, 107, 108, 109, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 145, 146, 147, 147¹, 147², 148, 149, 150, 151, 151¹, 152, 152¹, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 169, 170, 170¹, 170², 172, 173, 174, 175, 176, 178, 180, 181, 185, 188, 189, 189¹, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 198¹, 198², 202, 206, 207, 208, 209, 210, 213, 214, 215, 217, 218, 224, 229, 231, 232, 233, 234, 236, 238, 242, 250, 250², 250⁴, 250⁵, 251, 256, 256¹, 257, 257¹, 258, 259, 262, 265, 267, 267¹, 267², 267³, 268, 270, 270², 270³, 273, 274, 275, 276, 276¹, 276², 276³, 277, 278, 279, 280, 281, 283, 285, 286, 287, 288, 289, 292, 292¹, 294, 295, 296, 297, 299, 300, 301, 302, 302¹, 303, 304, 306, 306¹, 306², 307, 308, 309, 310, 311 IR 312 STRAIPSNŲ BEI PRIEDOPAKEITIMO ĮSTATYMO, LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO PROCESO KODEKSO 362¹ STRAIPSNIO PAKEITIMO IR LIETUVOS RESPUBLIKOS KRIMINALINĖS ŽVALGYBOS ĮSTATYMO NR. XI-2234 8 STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTŲ

1. Įstatymų projektų rengimą paskatinusios priežastys, įstatymo projekto tikslai ir uždaviniai.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3, 60, 71, 99, 100, 100¹, 100², 100³, 103, 107, 108, 109, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 145, 146, 147, 147¹, 147², 148, 149, 150, 151, 151¹, 152, 152¹, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 169, 170, 170¹, 170², 172, 173, 174, 175, 176, 178, 180, 181, 185, 188, 189, 189¹, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 198¹, 198², 202, 206, 207, 208, 209, 210, 213, 214, 215, 217, 218, 224, 229, 231, 232, 233, 234, 236, 238, 242, 250, 250², 250⁴, 250⁵, 251, 256, 256¹, 257, 257¹, 258, 259, 262, 265, 267, 267¹, 267², 267³, 268, 270, 270², 270³, 273, 274, 275, 276, 276¹, 276², 276³, 277, 278, 279, 280, 281, 283, 285, 286, 287, 288, 289, 292, 292¹, 294, 295, 296, 297, 299, 300, 301, 302, 302¹, 303, 304, 306, 306¹, 306², 307, 308, 309, 310, 311 ir 312 straipsnių bei priedo pakeitimo įstatymo (toliau – BK projektas), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 362¹ straipsnio pakeitimo (toliau – BPK projektas) ir Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo Nr. XI-2234 8 straipsnio pakeitimo įstatymo (toliau – KŽĮ projektas) projektai (toliau – Įstatymų projektai) parengti siekiant sistemiškai peržiūrėti ir subalansuoti esamą BK specialiosios dalies sankcijų sistemą, užtikrinant bausmių tarpusavio suderinamumą ir proporcingumą, išplečiant galimybes už baudžiamuosius nusižengimus, nesunkius ir apysunkius nusikaltimus taikyti daugiau alternatyvių bausmių, sudarant efektyvesnes galimybes teismams individualizuoti skirtiną bausmę. Be to, siekiant teisingos ir proporcingos baudžiamosios politikos įgyvendinimo, BK projektu kartu siekiama koreguoti minimalias ir maksimalias laisvės atėmimo bausmių ribas, užtikrinant jų atitikimą teisingumo, proporcingumo ir *ultima ratio* principams.

Kartu BK projektu įgyvendinama Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. gruodžio 11 d. nutarimu Nr. XIV-72, 193.6. p. nuostatos (Baudžiamojo kodekso *ex post* vertinimas), įgyvendinimo priemonė – atlikti nusikalstamų veikų sankcijų sistemos analizę, įvertinti jų proporcingumą, pagrįstumą ir tarpusavio suderinamumą, parengti Baudžiamojo kodekso pakeitimus (8.2.8 punktas).

2. Įstatymų projektų iniciatoriai ir rengėjai.

Įstatymų projektus parengė Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Baudžiamosios justicijos grupės (grupės vadovė Simona Mesonienė, tel. (+370) 618 51147, el. p. simona.mesoniene@tm.lt) vyriausiasis patarėjas Jevgenijus Kuzma, tel. (+370) 602 56889, el. p. jevgenijus.kuzma@tm.lt.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami Įstatymų projektuose aptariami teisiniai santykiai.

3.1. Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra pažymėjęs, kad konstitucinė teisė į teisingą teismą *inter alia* reiškia ne tik tai, kad teismo proceso metu turi būti laikomasi baudžiamojo proceso teisės principų ir normų, bet ir tai, kad baudžiamajame įstatyme nustatyta ir teismo paskirta bausmė turi

būti teisinga; baudžiamajame įstatyme turi būti numatytos visos galimybės teismui, atsižvelgus į visas bylos aplinkybes, asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, paskirti teisingą bausmę. Konstitucinis Teismas taip pat yra pabrėžęs, kad teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai neleidžia nustatyti už teisės pažeidimus tokių nuobaudų, bausmių, kurios būtų akivaizdžiai neproporcingos (neadekvačios) teisės pažeidimui bei siekiamam tikslui, taip pat, kad baudžiamajame įstatyme nustatytos bausmės ir jų sistema turi būti tokios, kad teismas, skirdamas bausmes, galėtų vykdyti teisingumą¹. Konstitucinio Teismo jurisprudencijos kontekste taip pat pažymėtina, kad teisingos, proporcingos ir efektyvios bausmės paskyrimas yra neatsiejamas nuo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) specialiojoje dalyje už atitinkamas nusikalstamas veikas numatytų konkrečių sankcijų ir jų dydžių, t. y. tokių sankcijų apatinių ir viršutinių ribų, nustatytų „žirklių“ apimties, galimybės skirti alternatyvias laisvės atėmimui sankcijas ir pan. Neabejotina, kad be BK bendrosios dalies nuostatų, reglamentuojančių, pavyzdžiui, bausmių rūšis, jų skyrimo ir keitimo taisyklės ir kt., realizuojant pačią griežčiausią atsakomybės formą – baudžiamąją atsakomybę, nemažiau svarbus ir proporcingų ir nusikalstamų veikų pavojingumą atitinkančių sankcijų įtvirtinimas BK specialiojoje dalyje. Sankcijos už nusikalstamas veikas ir su jomis susijęs teisinis reguliavimas turi sudaryti prielaidas tinkamai individualizuoti nuteistajam skirtiną bausmę, kuri būtų veiksminga ir nebūtų orientuota vien tik į laisvės atėmimo bausmę, taip pat kuri atitiktų ekonomiškumo principą, ir kuria asmuo būtų ne tik nubaustas, bet ir būtų sudarytos galimybės efektyviai tokio asmens resocializacijai. Kaip yra nurodęs Konstitucinis Teismas, reikšmingas baudžiamųjų įstatymų principas yra tas, jog juose įtvirtintos bausmės neturi būti griežtesnės negu reikia, kad padaręs nusikaltimą asmuo pasitaisyty, t. y. ateityje nebeusikalstų².

Remiantis BK specialios dalies normų sankcijų sisteminė analize, darytina išvada, kad BK specialios dalies nuostatos ne pilna apimtimi atitinka Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, kurioje aiškiai nurodoma, kad: a) baudžiamajame įstatyme turi būti numatytos visos galimybės teismui, atsižvelgus į visas bylos aplinkybes, asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, tinkamai individualizuoti ir paskirti teisingą bausmę b) teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai neleidžia nustatyti už teisės pažeidimus tokių nuobaudų, bausmių, kurios būtų akivaizdžiai neproporcingos (neadekvačios) teisės pažeidimui ir siekiamam tikslui; c) proporcingos ir efektyvios bausmės paskyrimas yra neatsiejamas nuo BK specialiojoje dalyje už atitinkamas nusikalstamas veikas numatytų konkrečių sankcijų ir jų dydžių, t. y. tokių sankcijų apatinių ir viršutinių ribų apimties, galimybės skirti alternatyvias laisvės atėmimui sankcijas ir pan.

3.2. 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs BK turėjo sukurti prielaidas plėtoti baudžiamajai politikai, kurioje teisingumo principo įgyvendinimas, be kita ko, būtų suderinamas ir su nuteistojo asmens teisėtais interesais, tarp kurių ir efektyvios, proporcingos ir veiksmingos bausmės paskyrimas. Neabejotina, kad BK įnešė daug naujovių³, kurios turėjo prisidėti prie subalansuotos baudžiamosios politikos, orientuotos į asmens pataisymą, įgyvendinimo. Tačiau pastarųjų dešimtmečių baudžiamojo įstatymo pakeitimai, statistinė informacija, susijusi su baudžiamosios politikos tendencijomis Lietuvos Respublikoje, baudžiamosios teisės mokslininkų darbai, be kita ko, aptariantys ir probleminius BK specialiosios dalies straipsnių sankcijų aspektus⁴, atskleidžia tai, kad Lietuvos baudžiamoji politika vis dar vertinama kaip

¹ Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d., 2001 m. spalio 2 d., 2003 m. birželio 10 d., 2004 m. sausio 26 d., 2005 m. lapkričio 10 d., 2009 m. birželio 8 d., 2012 m. birželio 4 d. nutarimai.

² Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas.

³ Pavyzdžiui, įtvirtintas naujas nusikalstamų veikų skirstymas į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus, nustatant, kad už pastaruosius galima paskirti bausmę negali būti susijusi su laisvės atėmimu, išskyrus areštą, bausmių sistema iš dalies papildyta naujomis, su laisvės atėmimu nesusijusiomis, bausmėmis (pavyzdžiui, laisvės apribojimas ir kt.) ir pan.

⁴ Pvz., Švedas G. Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995–2004 metais. Teisė, 2005 (Nr. 56); Bikelis. S. Baudžiamosios politikos orientavimo į su laisvės atėmimu nesusijusių poveikio priemonių taikymą galimybės. Teisės institutas, 2010; Švedas G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių sankcijų sudarymo probleminiai aspektai. Teisė, 2011 (Nr. 79); Sakalauskas G., Bikelis S., Kalpokas V., Pocienė A.. Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai. Teisės institutas, 2012; Sakalauskas G. Šiuolaikinės baudžiamosios politikos Lietuvoje bruožai ir padariniai. Ketvirtis amžiaus tiriant ir reformuojant Lietuvos teisinę sistemą. Recenzuotų straipsnių rinkinys Lietuvos teisės instituto 25 metų sukakčiai. VšĮ Akademinė leidykla, 2016.

itin griežta, o tam didelę įtaką turi ir galiojanti sankcijų sistema.

Kartu pažymėtina ir tai, kad tinkamai nesubalansuota BK specialios dalies sankcijų sistema savaime išbalansuoja ir valstybės baudžiamąją politiką ir įtvirtina nepagrįstai griežtą baudžiamumą už mažiau pavojingus nusikaltimus.

Pažymėtina, kad pastarųjų metų baudžiamųjų bylų nagrinėjimo statistika rodo, kad terminuoto laisvės atėmimo bausmė Lietuvoje vis dar yra viena dažniausių skiriamų bausmių, Lietuvos Respublikoje laisvės atėmimo bausmė vis dar sudaro penktadalį visų skiriamų bausmių. Tą patvirtina ir pastarųjų metų baudžiamųjų bylų nagrinėjimo statistika. Įvertinus Nacionalinės teismų administracijos viešai pateikiamus duomenis apie paskirtas laisvės atėmimo bausmes 2020-2022 m. matyti, kad skirtinų laisvės atėmimo bausmių santykis su kitomis bausmėmis yra augantis. Nors absoliučiais skaičiais laisvės atėmimo bausmių skaičius mažėja, atsižvelgiant į bendrą mažėjantį priimtų baudžiamųjų nuosprendžių skaičių, tačiau jų skaičius sudaro daugiau, kaip penktadalį visų skirtinų bausmių. Pažymėtina, kad 2022 m. iš viso paskirtų 15 542 bausmių, terminuotas laisvės atėmimas buvo skirtas 3431 asmeniui, kas sudaro 21,5 % nuo visų paskirtų bausmių (2021 m. – iš 15 440 bausmių, terminuotas laisvės atėmimas sudarė 3273 atvejus (21,19 %); 2020 m. – iš 16 338 bausmių, terminuotas laisvės atėmimas sudarė 3389 atvejus (20,74 %). Dėl šios priežasties manytina, kad vis dar itin aukštas procentas skirtinų laisvės atėmimo bausmių Lietuvoje neleidžia efektyviai sumažinti laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų skaičiaus, orientotis į efektyvesnę resocializaciją nukreiptų alternatyvių laisvės atėmimui bausmių taikymą. Kartu pažymėtina, kad Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybėse su laisvės atėmimu susijusios bausmės taikomos daug rečiau nei Lietuvoje, pavyzdžiui: Vokietijoje – 5,4 proc. nuteistųjų, Danijoje – 6,8 proc. nuteistųjų, Anglijoje ir Velse – 7,5 proc. nuteistųjų, Lenkijoje – 9,2 proc. nuteistųjų, Vengrijoje – 11,6 proc. nuteistųjų, Prancūzijoje – 17,8 proc. nuteistųjų. Į laisvės atėmimo bausmę orientuota baudžiamoji politika rodo ne tik vyraujančias baudžiamosios politikos tendencijas Lietuvoje, kurios neatitinka demokratiinių valstybių baudimo tradicijų bei principų, bet sukelia ir kitų neigiamų padarinių ne tik nuteistiesiems, bet ir pačiai valstybei.

Nepaisant to, kad realią laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų skaičius įkalinimo įstaigose pastaraisiais metais mažėja (2018 m. – 232, 2019 m. – 220, 2020 m. – 190, 2021 m. – 182, 2022 m. – 175, 2023 m. – 158 įkalintieji 100 tūkst. gyventojų), tačiau palyginti su kitomis ES valstybėmis narėmis, Lietuvoje vis dar fiksuojamas vienas iš didesnių įkalintų asmenų skaičius, tenkantis 100 tūkst. gyventojų, tai yra 36 proc. daugiau negu ES vidurkis. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad 2021 m. rugsėjo 29 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 797 nauja redakcija buvo išdėstyta 2021 – 2030 metų nacionalinis pažangos planas, kuriuo, siekiant vieno iš strateginių tikslų – didinti teisinės sistemos veiksmingumą, be kita ko, numatyta mažinti ir neproporcingai didelį realia laisvės atėmimo bausme nuteistų asmenų skaičių. Tam numatytas siektinas poveikio rodiklis – 140 laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų 100 tūkst. gyventojų 2030 m.

Atsižvelgiant į aukščiau pateiktus statistinius duomenis, susijusius su laisvės atėmimo bausme, akivaizdu, kad toks dažnas, itin ilgai trunkančios laisvės atėmimo bausmės skyrimas taip pat yra vienas iš motyvų, kuriuo grindžiamas poreikis iš esmės peržiūrėti BK specialiojoje dalyje įtvirtintas sankcijas, siekiant įvertinti jų suderinamumą ne tik su teisingumo, proporcingumo ir teisinės valstybės principais, bet ir su strateginiais valstybės tikslais.

3.3. Nuo pat 2003 m., kai įsigaliojo BK, nepaisant gana dažno šio teisės akto nuostatų keitimo (įskaitant ir neretai griežtintas sankcijas), BK specialiojoje dalyje įtvirtintų nusikalstamų veikų sankcijos iki šiol nebuvo sistemiškai peržiūrėtos. Priešingai, nusikalstamų veikų sankcijos (jų orientavimas iš esmės vien su laisvės atėmimu susijusias bausmes) paprastai tapdavo pagrindiniu teisėkūros objektu ir tikslu, vadovaujantis vis dar paplitusiu požiūriu, kad daugelį problemų (tiek teisinių, tiek socialinių) reikia spręsti pirmiausia baudžiamosios teisės priemonių (griežčiausių) pagalba. Baudžiamoji teisė pasitelkiama ne kaip paskutinė (*ultima ratio*), bet kaip pirma (pagrindinė) priemonė susidariusioms problemoms spręsti, neatlikus sisteminės galiojančių sankcijų analizės, jų tarpusavio suderinamumo, o vienas esminių baudžiamosios teisės principų, jog svarbu ne bausmės griežtumas, o jos neišvengiamumas, užmiršamas. Nesisteminis ir tarpusavyje nesuderintas teisinis reguliavimas ne tik neprisideda prie aiškesnio, humaniškesnio baudžiamojo įstatymo kūrimo, bet, priešingai, sukuria

prielaidas plėtotis itin griežtai baudžiamajai politikai.

3.4. Pažymėtina, kad BK tyčinių nusikaltimų diferencijavimas pagrįstas atitinkamomis kategorijomis, kurios skirstomos pagal pavojingumą, t. y. tyčiniai nusikaltimai skirstomi į nesunkius, apysunkius, sunkius ir labai sunkius (BK 11 straipsnio 2 dalis). Sunkūs ir labai sunkūs nusikaltimai pripažįstami pačiais pavojingiausiais teisės pažeidimais, todėl asmenys įvykdę analizuojamas nusikalstamas veikas sulaukia sunkiausių teisinių pasekmių. Sunkiais nusikaltimais pripažįstami tyčiniai nusikaltimai, už kuriuos baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija šešerius metus laisvės atėmimo, bet neviršija dešimties metų laisvės atėmimo (BK 11 straipsnio 5 dalis). Analizuojant BK sunkių ir labai sunkių nusikaltimų sankcijų sistemą, pastebėtina, kad neretai *net už pavojingiausių, jautriausių, visuomenėje didžiausią atgarsį sulaukiančių sunkių nusikaltimų įvykdymą* įstatymų leidėjas nenumato jokios apatinės laisvės atėmimo bausmės ribos (priešingai nei kitų pavojingiausių nusikaltimų atvejais, kur tokia riba yra nustatoma), pavyzdžiui tarptautinio, smurtinio, seksualinio, teroristinio ir kt. pobūdžio, pavojingiausiuose nusikaltimuose prieš vaikus, seksualinio išnaudojimo ir pan. sunkiuose, pavojinguose ir jautraus visuomenės atžvilgiu pobūdžiu nusikaltimuose:

➤ BK 100³ straipsnis (kankinimas), BK 149 straipsnio 1 dalyje (išžaginimas), BK 150 straipsnio 1 dalyje (seksualinis prievartavimas), BK 180 straipsnio 2 dalyje (kvalifikuotas plėšimas), BK 250² straipsnyje (verbavimas teroristinei veiklai), BK 250⁵ straipsnyje (teroristų rengimas ir mokymasis teroristiniais tikslais), BK 267¹ straipsnyje (biologinio ginklo kūrimas ar neteisėtas disponavimas juo) numatytos sankcijos vos nuo trejų mėnesių iki septynerių metų laisvės atėmimas;

➤ BK 100² straipsnyje (vaikų atskyrimas), BK 147¹ straipsnio 2 dalyje (kvalifikuotas išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms), BK 150 straipsnio 2 dalyje (seksualinis prievartavimas bendrininkų grupe), BK 151 straipsnio 2 dalyje (nepilnamečio privertimas lytiškai santykiauti); BK 156 straipsnio 1 dalyje (vaiko pagrobimas arba naujagimių sukeitimas), BK 162 straipsnio 1 dalyje (vaiko išnaudojimas pornografijai), BK 181 straipsnio 2 dalyje (kvalifikuotas turto prievartavimas), BK 250 straipsnio 1 dalis (teroro aktas), BK 267², 267³ straipsniuose (cheminio ar biologinio ginklo kontrabanda), 292 straipsnyje (kvalifikuotas neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną) numatyta sankcija – vos nuo trejų mėnesių iki aštuonerių metų laisvės atėmimas;

➤ BK 135 straipsnio 1 dalyje (sunkus sveikatos sutrikdymas), BK 149 straipsnio 2 dalyje (išžaginimas bendrininkų grupe), BK 250 straipsnio 2 dalyje (kvalifikuotas teroro aktas), BK 250⁴ straipsnyje (teroristinės veiklos finansavimas ir rėmimas) numatyta sankcija – vos nuo trejų mėnesių net iki dešimties metų laisvės atėmimas.

Atkreiptinas dėmesys, kad išvardintų nusikalstamų veikų sankcijose įtvirtintų laisvės atėmimo bausmių ribos yra *itin plačios* ir siekia nuo trijų mėnesių (BK 50 straipsnio 2 dalis) iki septynerių, aštuonerių arba net iki dešimties metų laisvės atėmimo. Kartu pažymėtina, kad teisinis reguliavimas, vadovaujantis kuriuo, nustatoma vienoda (nuo 3 mėn.) apatinė laisvės atėmimo bausmės riba *nesunkiuose ir sunkiuose arba net labai sunkiuose nusikaltimuose*, savaime nesuderinamas su racionalumo, proporcingumo ir teisingumo principų reikalavimais. Baudžiamajame įstatyme įtvirtintos labai plačios laisvės atėmimo bausmės ribos sunkių ir labai sunkių nusikaltimų kategorijose, kuriuose nustatyta minimali 3 mėn. laisvės atėmimo riba tiesiog neatspindi šių itin pavojingų nusikaltimo pobūdžio ir pavojingumo.

Kartu atkreiptinas dėmesys, kad šiuo metu BK galiojantis teisinis reguliavimas numato, kad teismas, įvertinęs atsakomybę lengvinančias ir (ar) atsakomybę sunkinančias aplinkybes, jų kiekį, pobūdį ir tarpusavio santykį, taip pat kitas BK 54 straipsnio 2 dalyje nurodytas aplinkybes, motyvuotai parenka švelnesnę ar griežtesnę bausmės rūšį, taip pat skiriamos bausmės dydį, *skaičiuodamas nuo jos vidurkio*. (BK 61 straipsnio 2 dalis). Šiame kontekste pažymėtina, kad Teisingumo ministerija yra parengusi Baudžiamojo kodekso 7, 8, 13, 18, 25, 27, 30, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 47, 48, 52, 54, 59, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 72(1), 72(2), 74, 75, 76, 82, 84, 85, 87, 89, 90, 92, 93, 97, 98, 243 ir 244 straipsnių pakeitimo bei Kodekso papildymo 5(1), 40(1), 58(1), 72(5), 72(6), 72(7), 72(8) ir 72(9) straipsniais įstatymo projektą Nr. XIVP-3066 (toliau – BK BD projektas), kuriuo siūloma atsisakyti šiuo metu galiojančios BK 61 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos bausmės vidurkio skaičiavimo taisyklės. Priėmus nurodytus pokyčius, žymiai švelnėtų baudžiamoji politika ir teismams būtų suteikiama itin didelė

diskrecija skiriant bausmes nusikalstamas veikas padariusiems asmenims, t. y. teismo nuožiūra, kaltininkui skiriamos bausmės dydį būtų galima skaičiuoti nuo bausmės minimumo, kurį labai tikėtina teismai ir rinksis kaip bausmės atskaitos tašką, skirdami galutinę bausmę. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad pačių pavojingiausių nusikalstamų veikų atveju (smurtinio, seksualinio, teroristinio ir kt. pobūdžio) *tikslinga numatyti didesnes nei šiuo metu galiojančios laisvės atėmimo bausmės minimalios ribos*, siekiant užtikrinti tinkamą teisingumo ir proporcingumo principų įgyvendinimą bei teisingos bausmės, atspindinčios labai sunkių ir sunkių nusikaltimų pavojingumą, taikymą.

3.5. BK 55 straipsnyje yra reglamentuotos nuostatos, susijusios su bausmės skyrimu asmeniui, pirmą kartą teisiamam už neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą. Šiame straipsnyje įtvirtinta, kad asmeniui, pirmą kartą teisiamam už neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, teismas *paprastai skiria* su areštu arba terminuotu laisvės atėmimu nesusijusias bausmes. Skirdamas arešto arba terminuoto laisvės atėmimo bausmę, teismas privalo motyvuoti savo sprendimą. Teismas skiria bausmę pagal BK specialiosios dalies straipsnio, numatančio atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką, sankciją laikydamasis BK bendrosios dalies nuostatų (BK 54 straipsnio 1 dalis). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pažymėta, kad BK 55 straipsnis *gali būti taikomas tik tuo atveju*, jeigu straipsnio sankcijoje, pagal kurią asmuo teisiamas, alternatyviai su laisvės atėmimo bausmėmis nurodytos bausmės, nesusijusios su laisvės atėmimu. Tuo atveju, jeigu straipsnio sankcija nustato tik laisvės atėmimo bausmę, skirti bausmę, nesusijusią su laisvės atėmimu, galima tik nustačius švelnesnės, negu įstatymo nustatyta, bausmės skyrimo sąlygas (BK 62 straipsnis) arba kai straipsnio sankcijoje nustatytos bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui (BK 54 straipsnio 3 dalis). Skirdamas bausmę, teismas privalo vadovautis bausmės paskirtimi. Vienas iš uždavinių, kurio siekiama skiriant bausmę, – teisingumo principo įgyvendinimo užtikrinimas (BK 41 straipsnio 2 dalies 5 punktas), kuris visų pirma pasireiškia tuo, kad teismas turi skirti tokią bausmę, kuri būtų adekvati (proporcinga) asmens padarytai nusikalstamai veikai. Nors teismų praktikoje atkreipiamas dėmesys į tai, kad BK 55 straipsnio nuostata dėl bausmės rūšies parinkimo nėra imperatyvi ir teismas gali parinkti bet kokią straipsnio sankcijoje nurodytą bausmės rūšį, tačiau, parinkęs laisvės atėmimo bausmės rūšį, privalo vykdyti imperatyvųjį reikalavimą motyvuoti tokį savo sprendimą. Tai reiškia, kad byloje turi būti nustatytos specifinės aplinkybės, leidžiančios nukrypti nuo BK 55 straipsnyje įtvirtinto principo ir motyvuotai paskirti kaltininkui bausmę, susijusią su laisvės atėmimu.

Pažymėtina, kad bausmių rūšys yra reglamentuotos BK 42 straipsnyje. Šio straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad padariusiam nusikaltimą asmeniui gali būti skiriamos šios bausmės: 1) viešieji darbai; 2) bauda; 3) laisvės apribojimas; 4) areštas; 5) terminuotas laisvės atėmimas; 6) laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Padariusiam baudžiamąjį nusižengimą asmeniui gali būti skiriamos analogiškos bausmės, išskyrus laisvės atėmimą ir laisvės atėmimą iki gyvos galvos (BK 42 straipsnio 2 dalis). Taigi, BK numato tris laisvės atėmimui ir areštui alternatyvias bausmes – viešuosius darbus, baudą ir laisvės apribojimą, iš kurių pirmoji gali būti skiriama tik kaltinamajam sutikus (BK 46 straipsnio 1 dalis). Toks teisinis reguliavimas suponuoja tai, kad teismas, įgyvendindamas BK 55 straipsnyje įtvirtintą principą, neretai turi galimybę paskirti tik dvi laisvės atėmimui ir areštui alternatyvias bausmes (pavyzdžiui, tais atvejais, kai kaltininkas nesutinka atlikti viešųjų darbų bausmės, ši bausmė jam yra aiškiai per švelni ar pan.). Todėl, nesant baudžiamųjų nusižengimų, nesunkių ir apysunkių nusikaltimų (kurie priskiriami prie švelniausių pagal pavojingumo kategoriją nusikalstamų veikų) sankcijose pakankamo alternatyvių laisvės atėmimui ir areštui bausmių katalogo, teismui *nėra sudaromos tinkamos galimybės* individualizuoti skirtiną kaltininkui bausmę. Toks baudžiamojo įstatymo trūkumas gali lemti per griežtos bausmės pritaikymą, kas nėra suderinama su konstituciniu teisingumo ir proporcingumo principų turiniu.

Sistemiškai įvertinus galiojančią BK sankcijų sistemą pastebėtina, kad baudžiamųjų nusižengimų, nesunkių ir apysunkių nusikaltimų sankcijose daugeliu atveju alternatyvios laisvės atėmimui ir areštui bausmės yra įtvirtintos, tačiau esama ir akivaizdžių spragų. Nustatytas bausmių katalogas neretai yra daugeliu atvejų yra neišsamus (t. y. iš alternatyvių areštui ir laisvės atėmimui bausmių katalogo apsiriboja tik baudos bausme), fragmentinis (t. y. net tos pačios kategorijos, rūšies ar pobūdžio bei sunkumo nusikalstamos veikos baudžiamos skirtingomis sankcijose numatytomis bausmėmis) bei chaotiškas (t. y. nėra aiškos sistemos ar supratimo, kokiomis visgi bausmėmis turi būti baudžiami nesunkūs, o kokiomis

apysunkiai nusikaltimai), be to, nėra aišku, kokiais principais yra paremta galiojanti BK specialiojoje dalyje įtvirtinta bausmių sistema, todėl tikslinga BK sisteminę sankcijų peržiūra, siekiant išplėsti galimybes už baudžiamuosius nusižengimus, nesunkius ir apysunkius nusikaltimus taikyti kuo daugiau alternatyvių bausmių ir tinkamai įgyvendinti BK 55 straipsnyje įtvirtintą *šanso principą*. Pažymėtina, kad atlikta BK specialios dalies normų sankcijų sisteminė analizė leidžia daryti išvadą, kad sankcijos už *mažiau pavojingas* nusikalstamas veikas, kurios statistiškai sudaro didžiausią padaromų nusikaltimų dalį (apie 94 proc. visų veikų), nesukuria prielaidų tinkamai individualizuoti nuteistajam skirtiną bausmę, *kuri būtų veiksminga ir nebūtų orientuota vien tik į laisvės atėmimo bausmę*, taip pat kuri atitiktų ekonomiškumo principą, ir kuria asmuo būtų ne tik nubaustas, bet ir būtų sudarytos galimybės efektyviai tokio asmens resocializacijai.

3.5.1. Kartu aptariamam aspektui atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad BK aiškiai stokoja aiškaus požiūrio į *viešųjų darbų* bausmės taikymą, kadangi ši švelniausia bausmė daugelyje atvejų nėra įrašoma net į baudžiamųjų nusižengimų ar nesunkių nusikaltimų sankcijas, tačiau kitais atvejais – šia bausmė vertinama kaip proporcinga ir tinkama net apysunkių nusikaltimų kategorijai. Sisteminė BK specialiosios dalies sankcijų analizė identifikavo net 65 baudžiamojo įstatymo sankcijas, kurios turėtų būti papildytos viešųjų darbų bausme. Atitinkamai, dėl tokio fragmentinio įstatymų leidėjo požiūrio į viešųjų darbų reglamentavimo baudžiamajame įstatyme, susidarė situacija, kad 2020-2022 m. tendencingai mažėjo viešųjų darbų (6,2 – 4,3 proc.) skyrimo atvejų – 2022 m. iš viso paskirtų 15 542 bausmių, viešųjų darbų bausmė skirta 674 asmenims, kas sudaro 4,33 proc. nuo visų paskirtų bausmių, 2021 m. – iš 15 440 bausmių, viešieji darbai sudarė 750 atvejų (4,9 proc.); 2020 m. – iš 16 338 bausmių viešieji darbai sudarė 1023 atvejų (6,26 proc.). *Manytina, kad viešieji darbai (kaip pati švelniausia bausmė) apskritai nėra tinkama bausmė apysunkių (pakankamai dideliu pavojingumu pasižyminčių) nusikaltimų kategorijai, kadangi yra aiškiai per švelni bausti šias nusikalstamas veikas įvykdžiusius asmenis, tačiau priešingai – turi būti kuo plačiau taikoma baudžiamųjų nusižengimų ir nesunkių nusikaltimų atvejais*. Analogiška kritikuotina situacija susidarė ir dėl *laisvės apribojimo* bausmės taikymo – įstatymo leidėjo požiūris į šios bausmės taikymą nėra sistemiškas ar nuoseklus, taip, pavyzdžiui, dėl neaiškių priežasčių tokio pobūdžio bausmė nevertinama kaip pakankama daugelyje apysunkių ar net nesunkių nusikaltimų kategorijai, kurių sankcijose iš alternatyvių laisvės atėmimui bausmių dažnai figūruoja tik baudos bausmė. Sisteminė BK specialiosios dalies sankcijų analizė identifikavo net 92 baudžiamojo įstatymo sankcijas, kurios turėtų būti papildytos laisvės apribojimo bausme. Atitinkamai, dėl tokio fragmentinio įstatymų leidėjo požiūrio į laisvės apribojimo bausmės baudžiamajame įstatyme reglamentavimo, susidarė situacija, kad 2020-2022 m. tendencingai mažėjo laisvės apribojimo (24,9 – 21,7 proc.) skyrimo atvejų, dėl ko laisvės apribojimo bausmė statistiškai ženkliai atsilieka nuo šiuo metu populiariausios baudos bausmės – 2022 m. iš viso paskirtų 15 542 bausmių, laisvės apribojimas buvo skirtas 3368 asmenims, kas sudaro 21,7 % nuo visų paskirtų bausmių; 2021 m. – iš 15 440 bausmių, laisvės apribojimas sudarė 3596 atvejus (23,29 %), 2020 m. – iš 16 338 bausmių, laisvės apribojimas sudarė 4074 atvejus (24,93 %). *Manytina, kad, atsižvelgiant į tai, kad laisvės apribojimo bausmė dėl savo taikymo termino, sąlygų ir poveikio nuteistajam pobūdžio yra labai gera alternatyva laisvės atėmimui (ypač nusikalstamą veiką padarius pirmą kartą)*, todėl BK sistemiškai turi būti užtikrintas kuo platesnis šios veiksmingos bausmės taikymas baudžiamuosiuose nusižengimuose bei nesunkių – apysunkių nusikaltimų kategorijose.

Kartu pažymėtina ir tai, kad, atsižvelgiant į nurodytus laisvės apribojimo ir viešųjų darbų bausmių skyrimo statistikas, darytina išvada, kad mažėjantis alternatyvių laisvės atėmimui bausmių – laisvės apribojimo ir viešųjų darbų, skyrimo santykis su visomis bausmėmis yra nulemtas ir nepakankamo baudžiamojo įstatymo reglamentavimo, kuris mažiau pavojingų nusikalstamų veikų atveju dažnai net nėra numatęs šių alternatyvių bausmių skyrimo galimybės šių nusikalstamų veikų sankcijose. Pažymėtina, kad išplėtus nusikalstamų veikų, už kurias būtų galima skirti aptariamą bausmę, sąrašą, būtų sukurtos prielaidos didėti šių bausmių skyrimui, kas kartu mažintų ir skirtiną laisvės atėmimo bausmių skaičių.

3.6. BK 1 straipsnyje numatyta, kad BK yra vientisas baudžiamasis įstatymas, kurio paskirtis – baudžiamosios teisės priemonėmis ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų. Sankcijų sistema baudžiamajame įstatyme turi būti aiški, logiška, bausmių rūšys ir laisvės atėmimo bausmės ribos turi būti tarpusavyje sistemiškai suderintos, užtikrinant

tinkamą balansą tarp humaniškumo bei teisingumo principų. Visgi analizuojant Lietuvos baudžiamojo įstatymo nuostatas galima pastebėti, kad galiojantis sankcijų katalogas stokoja sistemiškumo. Atitinkamais atvejais už panašaus pavojingumo nusikalstamų veikų įvykdymą numatytos sankcijos ženkliai skiriasi, kas sudaro prielaidas netinkamos baudžiamosios politikos plėtrai ir galimos neteisingos bausmės paskyrimui.

Pavyzdžiui, baudžiamojo įstatymo spragos identifikuotinos analizuojant neatsargių nusikaltimų, susijusių su sunkiais sveikatos sutrikdymais ir gyvybės atėmimais, sankcijas. BK 132 straipsnio (Neatsargus gyvybės atėmimas) 3 dalyje numatyta atsakomybė tam, kas dėl neatsargumo atėmė gyvybę kitam žmogui arba atėmė gyvybę dviem ar daugiau žmonių, pažeisdamas teisės aktų nustatytas specialias elgesio saugumo taisykles. Pažymėtina, kad už šios nusikalstamos veikos įvykdymą įstatymų leidėjas yra numatęs laisvės atėmimą iki aštuonerių metų. Tuo tarpu, BK 137 straipsnio (sunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo) 3 dalyje, numatyta atsakomybė tam kas dėl neatsargumo sunkiai sužalojo ar susargdino žmogų arba dėl neatsargumo sunkiai sužalojo ar susargdino du ar daugiau žmonių, pažeisdamas teisės aktų nustatytas specialias elgesio saugumo taisykles. Už šios nusikalstamos veikos įvykdymą įstatymų leidėjas yra numatęs laisvės atėmimą iki septynerių metų. Atkreiptinas dėmesys, kad BK reglamentuoja atsakomybę ir už giminingo pobūdžio nusikalstamų veiksmų įvykdymą, pavyzdžiui: BK 176 straipsnio (darbuotojų saugos ir sveikatos reikalavimų pažeidimas), kurio sankcijoje numatytos bausmės arba laisvės atėmimais iki aštuonerių metų; BK 278 straipsnio (transporto priemonių ar kelių, juose esančių įrenginių netinkama priežiūra ar remontas) 2 dalyje, kurios sankcijoje numatytas laisvės atėmimas nuo trejų iki aštuonerių metų; BK 280 straipsnio (transporto priemonių ar kelių, juose esančių įrenginių sugadinimas) 2 dalyje, kurios sankcijoje numatytas laisvės atėmimas iki dešimties metų; BK 281 straipsnio (kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimas) 3 dalyje, kurios sankcijoje numatytos bausmės, arešto ir laisvės atėmimo iki penkerių metų bausmės. Analizuojant išvardintų nusikalstamų veikų santykį, būtina pastebėti, kad nurodytų nusikalstamų veikų *pavojingumas yra panašus*, todėl jų sankcijose įtvirtintos bausmės ir jų dydžiai aiškiai nėra suderinti tarpusavyje, kas sudaro prielaidas neteisingos bausmės skyrimui už neatsargius gyvybės atėmimus ir sunkius sveikatos sutrikdymus. Atsižvelgiant į tai, būtina sisteminė intervencija į nagrinėjamų nusikalstamų veikų sankcijas, siekiant suderinti minėtų nusikalstamų veikų bausmių rūšis ir jų dydžius bei užtikrinti nuoseklia, proporcingą ir teisingą baudžiamąją politiką.

3.7. Vertinant BK XV skyriaus „Nusikaltimai žmogiškumui ir karo nusikaltimai“ įtvirtintų nusikalstamų veikų pavojingumą ir sankcijose numatytas bausmių ribas, pastebėtina, kad kai kurios normos aiškiai nederina su kitais BK numatytais nusikaltimais, be kita ko, reglamentuojančiais atsakomybę, pavyzdžiui, už tyčinius gyvybės atėmimus ar net už nusikalstamą susivienijimą. BK 99 straipsnyje yra įtvirtintas genocido nusikaltimas, kurio sankcija numato laisvės atėmimą nuo penkerių iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimą iki gyvos galvos. Pažymėtina, kad genocidas pripažįstamas vienu iš pavojingiausių nusikaltimų visame BK, tačiau lyginant jo sankciją su BK 129 straipsnio 2 dalyje įtvirtintu kvalifikuotu nužudymu už kurio įvykdymą numatytas laisvės atėmimas nuo aštuonerių iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimas iki gyvos galvos, darytina išvada, kad pastarasis nusikaltimas pripažįstamas pavojingesniu. Pažymėtina ir tai, kad, pavyzdžiui, pačių pavojingiausių BK nurodytų nusikaltimų (BK 99, 100 straipsniai) baudžiamumas yra net mažesnis negu už dalyvavimą ir juolab vadovavimą nusikalstamam susivienijimui (BK 249 straipsnis), kas iškreipia BK įtvirtintų pavojingiausių nusikaltimų hierarchiją. Toks teisinis reguliavimas *akivaizdžiai iškreipia BK sankcijų sistemą*, kadangi už mažiau pavojingesnes nusikalstamas veikas yra numatytos griežtesnės bausmės. Pažymėtina, kad analogiškos problemos identifikuotinos analizuojant ir kitų BK XV skyriuje „Nusikaltimai žmogiškumui ir karo nusikaltimai“ įtvirtintų nusikalstamų veikų sankcijas, todėl būtina jų sisteminė peržiūra, siekiant užtikrinti BK specialiojoje dalyje įtvirtintų bausmių dydžių tarpusavio suderinamumą.

3.8. Analizuojant BK XXI skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui“ įtvirtintų nusikalstamų veikų sankcijas pastebėtina, kad už BK 149 straipsnyje (išžaginimas) ir BK 150 straipsnyje (seksualinis prievartavimas) įtvirtintų nusikalstamų veikų įvykdymą yra numatytos skirtingos bausmių rūšys ir laisvės atėmimo bausmės

apatinės ir viršutinės ribos. Šiuo metu galiojančios BK nuostatos numato, kad išžaginimo nusikaltimas yra pavojingesnis ir baudžiamas griežčiau negu seksualinis prievartavimas. Pavyzdžiui, už BK 149 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto nusikaltimo įvykdymą numatyta bausmė yra laisvės atėmimas iki septynerių metų, tuo tarpu BK 150 straipsnio 1 dalyje numatyta sankcija numato analogišką laisvės atėmimo bausmę, tačiau kartu ir alternatyvią arešto bausmę. BK 149 straipsnio 2 dalyje (išžaginimas bendrininkų grupėje) numatyta sankcija – laisvės atėmimas iki dešimties metų, atitinkamai BK 150 straipsnio 2 dalyje (seksualinis prievartavimas bendrininkų grupe) – laisvės atėmimas iki aštuonerių metų. BK 149 straipsnio 3 dalyje (nepilnamečio išžaginimas) – laisvės atėmimas nuo trejų iki dešimties metų, atitinkamai BK 150 straipsnio 3 dalyje (nepilnamečio seksualinis prievartavimas) – laisvės atėmimas nuo dvejų iki dešimties metų. BK 149 straipsnio 4 dalyje (mažamečio išžaginimas) – laisvės atėmimas nuo penkerių iki penkiolikos metų, tuo tarpu BK 150 straipsnio 4 dalyje (mažamečio seksualinis prievartavimas) – laisvės atėmimas nuo trejų iki trylikos metų. Lyginant minėtų nusikalstamų veikų pavojingumą ir už jas numatytas bausmes, sutiktina, kad seksualinis prievartavimas atitinkamai atvejais gali būti mažiau pavojingas negu išžaginimo nusikaltimas, pavyzdžiui tais atvejais, kai lytinė aistra tenkinama kitokio fizinio sąlyčio būdu. Tačiau akivaizdu ir tai, kad kitais atvejais seksualinis prievartavimas gali būti analogiškai pavojingas kaip ir išžaginimo nusikaltimas, pavyzdžiui, kai seksualiai santykiaujama būdais, susijusiais su seksualinio pobūdžio intervencija į aukos kūną. Todėl skirtingos bausmės rūšys ir laisvės atėmimo bausmės viršutinės ribos už nurodytų nusikalstamų veikų įvykdymą nėra pagrįstos jokiais objektyviomis priežastimis ir vertintinos kaip neteisingos ir sudarančios prielaidas paskirti minėtas veikas įvykdantiems asmenims neteisingas bausmes.

Analizuojant BK 151 straipsnio (privertinas lytiškai santykiauti) 1 dalyje įtvirtintos nusikalstamos veikos santykį su BK 149 straipsnio 1 dalyje ir 150 straipsnio 1 dalyje numatytomis nusikalstamomis veikomis bei lyginant už jas numatytas sankcijas, privalu pastebėti tai, kad esminis BK 151 straipsnio skirtumas nuo BK 149 ir 150 straipsnių yra tas, kad grasinimai priverčiant lytiškai santykiauti yra nukreipti į jų įgyvendinimą ne dabar, o ateityje. Be to, vienas iš alternatyvių privertimo lytiškai santykiauti nusikaltimo sudėties požymių yra lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas pasinaudojant asmens priklausomumu, kuris gali kilti dėl giminytės (vaikai priklausomi nuo tėvų), santuokos, tarnybos (viršininkas ir sekretorė, darbdavys ir samdomas darbuotojas), materialinės priklausomybės (asmuo teikia materialinę paramą nukentėjusiajam) ir pan. Vis dėlto, BK 151 straipsnio (privertinas lytiškai santykiauti) 1 dalyje įtvirtinta nusikalstama veika priskirtina tik nesunkių nusikaltimų kategorijai ir baudžiama areštu arba laisvės atėmimu iki trejų metų, t. y. skiriasi nuo BK 149 straipsnio 1 dalyje ir 150 straipsnio 1 dalyje numatytų nusikalstamų veikų (sunkūs nusikaltimai) net per dvi nusikaltimų pavojingumo kategorijas. Manytina, kad toks teisinis reguliavimas nėra subalansuotas, kadangi neatspindi tikrojo BK 151 straipsnio 1 dalyje numatytos nusikalstamos veikos pavojingumo – atotrūkis tarp šios nusikalstamos veikos ir BK 149 straipsnio 1 dalyje ir 150 straipsnio 1 dalyje įtvirtintų nusikalstamų veikų sankcijose numatytų laisvės atėmimo bausmių ribų yra aiškiai per didelis, kas iškreipia BK seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų sankcijų sistemą.

Analizuojant BK 151¹ straipsnyje (lytinės aistros tenkinimas pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą) numatytų bausmių katalogą pastebėtina, kad už šiame straipsnyje numatytų apysunkių nusikaltimų įvykdymą (BK 151¹ straipsnio 1 – 3 dalys) yra numatytos vienos švelniausių bausmių – viešieji darbai ir bauda. Manytina, kad viešieji darbai apskritai nėra tinkama bausmė bet kokių (o ypač seksualinio pobūdžio) apysunkių nusikaltimų kategorijai, kadangi yra aiškiai per švelni bausti šias nusikalstamas veikas įvykdžiusius asmenis. Tuo tarpu baudos bausmė apskritai vertintina kaip netinkama taikyti už seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų įvykdymą – manytina, kad šiuo atveju pinigine sankcija tinkamai neįgyvendina bausmės tikslų, savo pobūdžiu ir paskirtimi aiškiai netinka seksualinio pobūdžio veikoms teisiškai įvertinti ir yra per švelni bausti už tokio pobūdžio nusikalstamas veikas, todėl šiame kontekste tikslinga jos atsisakyti.

Kartu pažymėtina ir tai, kad *baudžiamasis įstatymas neužtikrina nukentėjusių nuo seksualinės prievartos nusikalstamų veikų pažeistų interesų apsaugos ir kompensavimo mechanizmo*. Pabrėžtina, kad nukentėję nuo seksualinės prievartos asmenys dėl padarytos tokio pobūdžio nusikalstamos veikos patiria itin žalingas pasekmes, pasireiškiančias labai skaudžiais fizinės ir ypač psichinės sveikatos padariniais,

kuriuos baudžiamasis įstatymas turėtų suteikti veiksmingas galimybes kiek įmanoma minimalizuoti. Atkreiptinas dėmesys, kad, vadovaujantis BK 67 straipsnio nuostatomis, už seksualinio pobūdžio nusikalstamas veikas numatyta galimybė kaltininkui kartu su laisvės atėmimo bausme skirti baudžiamojo poveikio priemonę – įmoka į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą, iš kurio seksualinio pobūdžio nusikaltimų aukoms gali būti kompensuojamos konkrečios sveikatos, psichologo ar reabilitacinės išlaidos. Kartu pažymėtina, kad net maksimalus minėtos baudžiamojo poveikio priemonės dydis (250 MGL) *nėra proporcingas, adekvatus ir (ar) pakankamas*, siekiant tinkamai atspindėti seksualinio pobūdžio nusikaltimų (kurie labai dažnu atveju priskiriami sunkių ar net labai sunkių nusikaltimų kategorijai) išskirtinį pobūdį ir pavojingumą bei sukliamas neigiamas pasekmes aukos sveikatai, todėl BK 71 straipsnyje nurodyta baudžiamojo poveikio priemonė ir jos taikymo sąlygos seksualinio pobūdžio nusikaltimams turi būti peržiūrėtos iš esmės.

3.9. Analizuojant baudžiamojo įstatymo normose įtvirtintų nusikalstamų veikų, padaromų prieš nepilnamečius, sankcijas pastebėtina, kad dažnu atveju numatyta baudžiamoji atsakomybė nėra proporcinga padaromų nusikalstamų veikų pavojingumo pobūdžiui, kartu dažnu atveju *nėra tinkamai apsaugoti nepilnamečių, kaip labiausiai pažeidžiamų ir vienu labiausiai Lietuvos Respublikos Konstitucijoje saugomų asmenų grupės, interesai* nuo nusikalstamų veikų kėsiniomasi. Sistemiskai įvertinus BK pavojingiausių nusikaltimų, padaromų prieš vaikus, sankcijas, išskirtini tokios baudžiamojo įstatymo nuostatos, nepakankamai atspindinčios nusikaltimų prieš vaikus išskirtinį pavojingumą: BK 100² straipsnis (Vaikų atskyrimas – tarptautinio pobūdžio nusikaltimas) – nusikaltimas priskiriamas sunkių nusikaltimų kategorijai, tačiau numatyta apatinė laisvės atėmimo riba siekia vos 3 mėn.; BK 149/150 straipsniai (Vaiko išžaginimas ar seksualinis prievartavimas) – BK 149/150 straipsniuose nurodytos tiek apatinės, tiek viršutinės laisvės atėmimo ribos neatspindi šios seksualinės prievartos prie nepilnamečius išskirtinio pavojingumo; BK 151 straipsnis (nepilnamečio privertimas lytiškai santykiuoti) – nusikaltimas priskiriamas sunkių nusikaltimų kategorijai, tačiau numatyta apatinė laisvės atėmimo riba siekia vos 3 mėn.; BK 162 straipsnis (Vaiko išnaudojime pornografijai) – nusikaltimas priskiriamas sunkių nusikaltimų kategorijai, tačiau numatyta apatinė laisvės atėmimo riba siekia vos 3 mėn.; BK 156 straipsnis (Vaiko pagrobimas) – nusikaltimas priskiriamas sunkių nusikaltimų kategorijai, tačiau numatyta apatinė laisvės atėmimo riba siekia vos 3 mėn. arba sankcijoje nurodyta netgi arešto bausmė (iki 3 mėn.); BK 157 straipsnis (Vaikų pirkimas arba pardavimas) – apatinė laisvės atėmimo bausmės 3 m. riba nėra pakankama ir atgrasanti, atsižvelgiant į šios veikos pavojingumą ir aktualumą Lietuvoje.

3.10. Analizuojant nusikalstamų veikų, susijusių su asmenų, įskaitant nepilnamečius, seksualiniu išnaudojimu (BK 307, 308 straipsniai) sankcijas, privalu pabrėžti minėtos sankcijos nėra proporcingos ir (ar) atgrasančios turint omeny tokių veikų pavojingumą bei aktualumą Lietuvoje, kartu tinkamai atspindi seksualinio išnaudojimu sukeltamus neigiamus padarinius aukai. Atitinkamai, sistemiskai įvertinus BK 307 straipsnio (Pelnymasis iš kito asmens prostitucijos) sankcijas, pažymėtina, kad šie nusikaltimai priskiriami apysunkių nusikaltimų kategorijai ir jų sankcijų griežtumas neprilygsta netgi BK nurodytiems turtinio pobūdžio nusikaltimams (pavyzdžiui, BK 178, 180 straipsniai), kurie BK baudžiami griežčiau. Kartu atkreiptinas dėmesys, kad BK 307 straipsnio 2 dalies nusikaltimas (Tas, kas organizavo ar vadovavo prostitucijai arba gabeno asmenį šio sutikimu prostitucijai į Lietuvos Respubliką ar iš Lietuvos Respublikos) savo pobūdžio ir prigimtimi labai panaši prekybos žmonėmis fenomeną, todėl tokia veika neabejotinai turi būti priskirta bent sunkių nusikaltimų kategorijai, nustatant adekvačias ir atgrasančias tiek apatines, tiek viršutines laisvės atėmimo ribas. Kartu pažymėtina, ir tai, kad baudos bausmės numatymas BK 307 straipsnio 1 dalies sankcijoje nėra tinkamas teisinis atsakas į sąvadavimą prostitucijai, iš kurios suteneriai gauna dideles neteisėtas pajamas, kadangi baudos bausmės dydį jie gali tiesiog priskirti savo neteisėtos veiklos sąnaudoms. Analizuojant BK 308 straipsnio (Įtraukimas į prostituciją) sankciją, pažymėtina, kad įtraukimas į prostituciją baudžiamajame įstatyme vertintinas tik kaip nesunkus nusikaltimas, kas akivaizdžiai neatitinka šios veikos pavojingumo pobūdžio, o, turint omeny, kad smurtinis asmens įtraukimas į prostituciją (BK 308 straipsnio 2 dalis) jau vertinamas kaip sunkus nusikaltimas, BK 307 straipsnio 1 dalies labai panašaus pobūdžio nusikaltimas skiriasi nuo 2 dalyje įtvirtinto net per dvi nusikaltimų kategorijas.

3.1.1. Analizuojant nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu cheminiu ir biologiniu ginklu (BK 267 straipsnio 2 dalis 267¹, 267² straipsniai) sankcijas, pastebėtinas itin akivaizdus sankcijų, taikomų už neteisėtą disponavimą šaunamaisiais ginklais, cheminiu ar biologiniu ginklu, išbalansavimas. Pirma, pažymėtina, kad tiek neteisėtas disponavimas cheminiu ir biologiniu ginklais baudžiami švelniau netgi už neteisėtą disponavimą šaunamaisiais ginklais ar šaudmenimis (BK 253 straipsnis), kas akivaizdžiai prieštarauja proporcingumo principui. Antra, neteisėto disponavimo cheminiu ginklu (baudžiamas laisvės atėmimu vos iki 5 m. arba net su laisvės atėmimu nesusijusiomis bausmėmis) baudžiamumas ženkliai skiriasi nuo neteisėto disponavimo biologiniu ginklu baudžiamumo (kuris, be kita ko, baudžiamas ir bauda), todėl abiejų veikų sankcijas, atsižvelgiant į šių nusikaltimų panašų pavojingumą ir aktualumą šiuolaikinėje geopolitinėje situacijoje, būtina suvienodinti ir sugriežtinti.

3.12. Analizuojant nusikalstamų veikų, susijusių su disponavimu tarnybos ar valstybės paslaptimis (BK 124, 125, 126, 296, 297 straipsniai) sankcijas (didžiausia sankcija už minėtas nusikalstamas veikas siekia iki trejų metų laisvės atėmimo), privalu pabrėžti, kad pastarosios nederą su kitomis BK įtvirtintomis panašaus pobūdžio nusikalstamomis veikomis. Pavyzdžiui, šių baudžiamojo įstatymų normų sankcijų palyginimas su BK 211 straipsnyje kriminalizuotos komercinės paslapties atskleidimo nusikalstamos veikos sankcija (didžiausia sankcija už minėtas nusikalstamas veikas siekia iki dvejų metų laisvės atėmimo) atskleidžia, kad komercinės paslapties atskleidimas baudžiamas iš esmės analogiškai kaip valstybės paslapties atskleidimas ar praradimas ir netgi griežčiau negu tarnybinės paslapties atskleidimas ar praradimas.. Toks teisinis reguliavimas ir baudžiamajame įstatyme vienodo pobūdžio baudžiamumas už akivaizdžiai skirtingo pavojingumo pobūdžio nusikalstamas veikas nėra subalansuotas ir aiškiai stokoja racionalumo, turint omeny atskleidžiamos/prarandamos informacijos skirtingą pobūdį bei ypatingą svarbą (pavyzdžiui, atskleidžiama valstybės ar komercinė paslaptis) valstybės pagrindiniams interesams, įskaitant svarbiausius valstybės nacionalinio saugumo interesus, ir valstybės gyvybiškų procesų sėkmingai raidai. Analizuojant BK 124, 125, 126, 296, 297 straipsniuose numatytų sankcijų proporcingumą, būtina *atkreipti dėmesį ir į šiuo metu esamą sudėtingą geopolitinę situaciją, kuri aiškiai indikuoja, kad šio pobūdžio nusikalstamos veikos gali sukelti ypatingai neigiamas pasekmes valstybės saugumui*, todėl BK 124, 125, 126, 296, 297 straipsniuose numatytas laisvės atėmimo bausmės dydžius tikslinga peržiūrėti.

3.13. Kaip minėta, Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra pažymėjęs, kad konstitucinė teisė į teisingą teismą *inter alia* reiškia ne tik tai, kad teismo proceso metu turi būti laikomasi baudžiamojo proceso teisės principų ir normų, bet ir tai, kad baudžiamajame įstatyme nustatyta ir teismo paskirta bausmė turi būti teisinga ir proporcinga bei atitiktų bausmės paskirtį. Konstitucinis Teismas taip pat yra pabrėžęs, kad teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai neleidžia nustatyti už teisės pažeidimus tokių nuobaudų, bausmių, kurios būtų akivaizdžiai neproporcingos teisės pažeidimui bei siekiamam tikslui, taip pat, kad baudžiamajame įstatyme nustatytos bausmės ir jų sistema turi būti tokios, kad teismas, skirdamas bausmes, galėtų vykdyti teisingumą ir kad nusikalstamos veikos sankcijoje nurodyta bausmė atliktų bausmės paskirtį. Konstitucinio Teismo jurisprudencijos kontekste taip pat pažymėtina, kad teisingos, proporcingos ir efektyvios bausmės paskyrimas yra neatsiejamas nuo BK specialiojoje dalyje už atitinkamas nusikalstamas veikas numatytų konkrečių sankcijų ir jų dydžių, t. y., realizuojant pačią griežčiausią atsakomybės formą – baudžiamąją atsakomybę, nemažiau svarbus ir proporcingų ir nusikalstamų veikų *tikrąjį* pavojingumą atitinkančių sankcijų įtvirtinimas BK specialiojoje dalyje. Analizuojant BK sunkių ir labai sunkių nusikaltimų sankcijų sistemą, pastebėtina, kad neretai *net už pavojingiausių, jautriausių, visuomenėje didžiausių atgarsį sulaukiančių sunkių nusikaltimų įvykdymą* įstatymų leidėjas numato aiškiai per švelnias ir šių pavojingiausių nusikaltimų *tikrojo pavojingumo neatspindinčias* maksimalias laisvės atėmimo (kaip vienintelės galimos bausmės) bausmes (pavyzdžiui smurtinio, seksualinio pobūdžio, pavojingiausiuose nusikaltimuose prieš vaikus, seksualinio išnaudojimo atvejais ir pan. sunkiuose, pavojinguose ir jautraus visuomenės atžvilgiu pobūdžio nusikaltimuose), kartu tam tikri smurtinio, seksualinio pobūdžio, visuomenei aktualūs ar asmeniui itin pavojingi nusikaltimai BK daugeliu atveju priskiriami tik apysunkių nusikaltimų (nors pagal savo pavojingumo pobūdį turėtų siekti bent sunkaus nusikaltimo kategorijas), tam tikrais atvejais už pavojingų sunkių nusikaltimų padarymą šalia numatytos griežtos laisvės atėmimo bausmės numatomos tokios alternatyvios bausmės kaip baudos ir

pastebimos kitos panašaus pobūdžio teisingumo ir proporcingumo principų tinkamam įgyvendinimui trukdančios spragos. Atsižvelgiant į tai, siekiant teisingos ir proporcingos baudžiamosios politikos įgyvendinimo, taip pat galiojančio teisinio reguliavimo nuostatos liudija apie pribrendusį poreikį BK specialiojoje dalyje įtvirtintų sankcijų sistemą peržiūrėti iš esmės, užtikrinant jų atitikimą teisingumo ir proporcingumo principams.

3.14. Galiausiai sisteminė BK nurodytų smurtinio pobūdžio nusikaltimų sudėčių sankcijų analizė parodė netinkamą suformuotą, tačiau bent jau plačiai nepaplitusią tendenciją – bausti už smurtinio pobūdžio nusikaltimus pavojingus žmogaus gyvybei ir sveikatai (ar seksualinio pobūdžio nusikaltimus) turtinio pobūdžio bausmėmis (bauda). Be to, toks finansinių nuobaudų įrašymas į smurtinio pobūdžio nusikaltimų sankcijas nėra sistemiskai, o yra fragmentinio, epizodinio pobūdžio, kas galėtų būti vertinama kaip nesisteminio (fragmentiškai keičiant atskirus BK straipsnius tuo pačiu automatiškai įrašant į šių straipsnių sankcijas baudos bausmės, tinkamai neįvertinus keičiamo nusikaltimo pobūdžio ir pavojingumo) BK straipsnių sankcijų konstravimo pasekmė. Įvertinus smurtinių nusikaltimų pobūdį, pavojingumą, sukeltas pasekmes asmeniui, manytina, kad baudos bausmė apskritai yra netinkama taikyti už smurtinio (ir, kaip minėta, už seksualinio) pobūdžio nusikalstamų veikų įvykdymą – manytina, kad šiuo atveju piniginė sankcija tinkamai neįgyvendina bausmės tikslų, savo pobūdžiu ir paskirtimi aiškiai netinka smurtinio pobūdžio veikoms teisiškai įvertinti ir yra per švelni bausti už tokio pobūdžio nusikalstamas veikas, todėl šiame kontekste tikslinga jos sistemiskai atsisakyti.

3.15. BK projektu siūlomu teisiniu reguliavimu siekiama išspręsti šias baudžiamojo įstatymo reglamentavimo problemas:

1. Lietuvos baudžiamojo įstatymo sankcijų struktūra per 20 metų nuo BK įsigaliojimo nebuvo nei karto sistemiskai peržiūrėta bei įvertinta, šiuo metu sankcijose nurodytų bausmių ir katalogas yra fragmentinio pobūdžio, epizodinis, dažnu atveju nesuderinamas su proporcingumo ir teisingumo principų reikalavimais, aiškiai stokoja subalansavimo bei sistemiskumo ir bausmių sistemos tarpusavio suderinamumo.

2. Baudžiamajame įstatyme sankcijose nurodytos bausmės už baudžiamuosius nusižengimus, nesunkius ir apysunkius nusikaltimus yra epizodinės, bausmių įtvirtinimas šių nusikalstamų veikų sankcijose nėra paremtas sisteminiu požiūriu, dėl ko teismui nėra sudaromos tinkamos galimybės individualizuoti kaltininkui skiriamą bausmę, kartu tokia bausmių sistema už mažiau pavojingas nusikalstamas veikas užkerta kelią tinkamam pamatiniam BK 55 straipsnyje įtvirtintam baudžiamosios atsakomybės taikymo (nesusijusio su laisvės atėmimo bausmės skyrimu) už mažiau pavojingas veikas principui.

3. Baudžiamojo įstatymo sunkių ir labai sunkių nusikaltimų sankcijų sistema yra išbalansuota, neretai net už pavojingiausių, jautriausių, visuomenėje didžiausią atgarsį sulaukiančių sunkių nusikaltimų įvykdymą įstatymų leidėjas nenumato jokios apatinės laisvės atėmimo bausmės ribos (priešingai nei kitų pavojingiausių nusikaltimų atvejais, kur tokia riba yra nustatoma), atitinkamai toks požiūris į pačius pavojingiausius ir visuomenei jautriausius nusikaltimus užkerta kelią tinkamam teisingumo ir proporcingumo principų įgyvendinimui bei teisingos bausmės taikymui.

4. Baudžiamojo įstatymo sunkių ir labai sunkių nusikaltimų sankcijų sistema neretai net už pavojingiausių, jautriausių, visuomenėje didžiausią atgarsį sulaukiančių sunkių nusikaltimų įvykdymą numato aiškiai per švelnias ir šių pavojingiausių nusikaltimų tikrojo pavojingumo neatspindinčias maksimalias laisvės atėmimo (kaip vienintelės galimos bausmės) bausmes (pavyzdžiui smurtinio, seksualinio pobūdžio, pavojingiausiuose nusikaltimuose prieš vaikus, seksualinio išnaudojimo atvejais ir pan. sunkiuose, pavojinguose ir jautraus visuomenės atžvilgiu pobūdžio nusikaltimuose), nederančias su proporcingumo ir teisingumo principais.

4. Siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama.

- 4.1. Atsižvelgiant į šio rašto 3.1. ir 3.5. punktuose nurodytus argumentus bei siekiant sudaryti teismams galimybes tinkamai individualizuoti kaltininkui skirtiną bausmę ir pilna apimtimi įgyvendinti BK 55 straipsnyje įtvirtintas nuostatas, BK projektu siūloma į baudžiamųjų nusižengimų ir nesunkių nusikaltimų sankcijas inkorporuoti visas laisvės atėmimui alternatyvias bausmes, išskyrus, kaip minėta,

smurtinius nusikaltimus, kuriuose nėra įtvirtinama baudos bausmė, kaip netinkama taikyti už šio pobūdžio nusikalstamų veikų įvykdymą.

4.1.2. Taip pat, BK projektu siūloma iš *apysunkių nusikaltimų* sankcijų šalinti švelniausia bausmė – viešuosius darbus, kaip per švelnią apysunkių nusikaltimų kategorijai. Tokiu būdu siekiama numatyti bausmių rūšių gradaciją pagal nusikaltimų pavojingumą, išskiriant viešųjų darbų bausmę kaip tinkama taikyti švelniausio pobūdžio tyčinėms nusikalstamoms veikoms – baudžiamiesiems nusižengimams ir nesunkiems nusikaltimams. Kartu iš smurtinio arba seksualinio pobūdžio nusikaltimų siekiama pašalinti baudos bausmę, kaip netinkamą tokio pobūdžio nusikaltimams.

4.1.3. Pažymėtina, kad BK projektu siekiama *apysunkių nusikaltimų* sankcijas papildyti kitomis alternatyviomis bausmėmis – bauda ir (ar) laisvės apribojimu. Kartu šios kategorijos nusikaltimuose BK projektu užtikrinamas ženkliai platesnis laisvės apribojimo bausmės taikymas.

Šio rašto 4.1. – 4.1.3. punktuose nurodytomis baudžiamojo įstatymo pakeitimo kryptimis siekiama sušvelninti baudžiamąją politiką, sistemiškai ribojant laisvės atėmimo taikymą mažiau pavojingų nusikaltimų kategorijose, be kita ko, teismui suteikiant plačiausiai įmanomas galimybes individualizuoti skirtiną bausmę ir pilna apimtimi įgyvendinant BK 55 straipsnyje įtvirtintą *šanso principą*⁵.

4.2. Be to, atlikus BK specialiojoje dalyje numatytų sankcijų analizę bei sistemiškai įvertinant laisvės atėmimo bausmių tarpusavio suderinamumą, BK projektu siūloma švelninti laisvės atėmimo bausmes už toliau išvardintas nusikalstamas veikas:

- Piktnaudžiavimą oficialiais įgaliojimais (BK 123 straipsnis), mažinant viršutinę laisvės atėmimo bausmės ribą nuo aštuonerių iki šešerių metų ir labiau susieti šio nusikaltimo sankciją su labai panašiu pagal savo pobūdį piktnaudžiavimo nusikaltimu (BK 228 straipsnis);

- Netikros elektroninės mokėjimo priemonės gaminimas, tikros elektroninės mokėjimo priemonės klastojimą ar neteisėtą disponavimą elektronine mokėjimo priemone arba jos duomenimis (BK 214-215 straipsniai), mažinant viršutinę laisvės atėmimo bausmės ribą nuo šešerių iki ketverių metų. Pažymėtina, kad BK 201-215 straipsnių sankcijos labiau sugretinamos su labai panašiu pagal savo pobūdį pinigų padirbinėjimo nusikaltimu (BK 213 straipsnis), kadangi nėra jokio objektyvaus pagrindo elektroninės mokėjimo priemonės padirbinimą traktuoti ženkliai pavojingiau ir bausti griežčiau nei pinigų padirbimo.

- Nepagarbą teismui (BK 232 straipsnis), atsižvelgiant į Baudžiamojo kodekso priežiūros komiteto diskusijas, konvertuojant šį nusikaltimą į baudžiamąjį nusižengimą;

- Grasinimą valstybės tarnautojui ar viešojo administravimo funkcijas atliekančiam asmeniui (BK 287 straipsnis), mažinant viršutinę laisvės atėmimo bausmės ribą nuo penkerių iki ketverių metų, labiau suderinant minėto nusikaltimo sankciją su BK 154 straipsnio 2 dalyje nurodytais pačiais pavojingiausiais grasinimo atvejais;

- Sistemiškai peržiūrima baudžiamoji atsakomybė, kuri vertintina kaip neproporcingai griežta, už dokumentų, anspaudų, spaudų ar atitinkamos įrangos gaminimą ar panaudojimą, švelninant laisvės atėmimo ribas, siekiant bent kiek labiau suderinti šių nusikalstamų veikų sankcijas su ženkliai pavojingesniu laikytinu pinigų padirbinėjimo nusikaltimu (BK 213 straipsnis) baudžiamumu:

- ✓ Itin kvalifikuotą dokumentų klastojimą, kai padaroma žalos (BK 300 straipsnio 3 dalis), mažinant viršutinę laisvės atėmimo bausmės ribą nuo šešerių iki penkerių metų;

- ✓ Antspaudų, spaudų ar dokumento pagrobimą arba pagrobtojo panaudojimą (BK 302 straipsnis), mažinant BK 302 straipsnio 1 dalies sankcijoje numatytą viršutinę laisvės atėmimo bausmės ribą nuo šešerių iki ketverių metų ir BK 302 straipsnio 2 dalies sankcijoje numatytą viršutinę laisvės atėmimo bausmės ribą nuo šešerių iki penkerių metų;

- ✓ Įrangos antspaudams, spaudams, dokumentams klastoti gaminimą, laikymą, gabenimą,

⁵ Atkreiptinas dėmesys, kad, vadovaujantis BK projektu siūlomą BK sankcijų sistemos reformą: a) viešųjų darbų bausme siekiama papildyti 65 sankcijas/pašalinti iš 7 sankcijų (iš apysunkių nusikaltimų); b) baudos bausme siekiama papildyti 11 sankcijų/pašalinti iš 17 sankcijų (iš smurtinio ir seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų); c) laisvės apribojimo bausme papildyti 92 nusikaltimų sankcijas (nesunkiuose ir apysunkiuose nusikaltimuose)/pašalinti 0; d) arešto bausme papildyti 27 sankcijas/pašalinti iš 7 sankcijų (iš pačių pavojingiausių sunkių nusikaltimų).

siuntimą ar realizavimą (BK 302¹ straipsnis) mažinant BK 302¹ straipsnio 1 dalies sankcijoje numatytą viršutinę laisvės atėmimo bausmės ribą nuo penkerių iki trejų metų ir BK 302¹ straipsnio 2 dalies sankcijoje numatytą viršutinę laisvės atėmimo bausmės ribą nuo šešerių iki penkerių metų.

4.3. Taip pat, BK projektu, atsižvelgiant į šio rašto 3.6. punkte nurodytus argumentus, siekiama sistemiškai subalansuoti sankcijas už BK numatytus neatsargius sunkius sveikatos sutrikdymus ir neatsargius gyvybės atėmimus, tais atvejais, kai nurodyti nusikalstami veiksmai padaromi pažeidžiant teisės aktų nustatytas specialias elgesio saugumo taisykles (BK 132, 137, 176, 278, 280, 281 straipsniai).

Baudžiamojo įstatymo pakeitimų rezultatai:

- *Švelnėja valstybės baudžiamoji politika mažiau pavojingų nusikaltimų srityje;*
- *Ženkliai ribojamas laisvės atėmimo bausmės taikymas mažiau pavojingų nusikaltimų srityje;*
- *Teismams suteikiamos plačios galimybės tinkamai individualizuoti skiriamą bausmę;*
- *Pilna apimtimi įgyvendinta BK 55 straipsnio nuostata, nurodanti už mažiau pavojingas veikas pirmąkart teisiamam asmeniui neskirti laisvės atėmimo bausmės.*

4.4. Atsižvelgiant į šio rašto 3.8. punkte nurodytus argumentus, subalansuojama baudžiamoji politika už seksualinio pobūdžio nusikalstamas veikas: suvienodinamos išžaginime (BK 149 straipsnis) ir seksualiniame prievartavime (BK 150 straipsnio) *viršutinės* laisvės atėmimo bausmių ribos taip sugriežtinant seksualinio prievartavimo maksimalias bausmes, ypač kiek tas liečia seksualinę prievartą prieš vaikus; griežtėja atsakomybė už privertimą lytiškai santykiuoti (iki 5 m.); pavojingiausi seksualinės prievartos atvejai (sankcijos) pildoma minimaliomis laisvės atėmimo ribomis; iš seksualinės prievartos nusikaltimų pašalinama baudos bausmė.

4.5. Atsižvelgiant į šio rašto 3.12. punkte nurodytus argumentus, sistemiškai subalansuojama ir sugriežtinama baudžiamoji politika už nusikalstamas veikas, *susijusias su disponavimu tarnybos ar valstybės paslaptimis*: neteisėtas disponavimas informacija, kuri yra valstybės paslaptis (BK 124 straipsnis) – pakeliama viršutinė laisvės atėmimo riba nuo trejų iki ketverių metų; valstybės paslapties atskleidimas (BK 125 straipsnio 1 dalis) – pakeliama viršutinė laisvės atėmimo riba nuo trejų iki ketverių metų; valstybės paslapties praradimas (BK 126 straipsnio 1 dalis) – pakeliama viršutinė laisvės atėmimo riba nuo dvejų iki trejų metų; tarnybos paslapties pagrobimas ar kitoks neteisėtas įgijimas (BK 296 straipsnis) – pakeliama viršutinė laisvės atėmimo riba nuo dvejų iki trejų metų; tarnybos paslapties atskleidimas (BK 297 straipsnis) – nustatoma laisvės atėmimo riba iki dvejų metų.

4.6. Atsižvelgiant į šio rašto 3.1., 3.4., 3.9. ir 3.10. punktuose nurodytus argumentus bei įvertinus BK BD projekte siūlomą esminę bausmių taikymo pagrindų reformą – atsisakyti bausmės skyrimo „vidurkio“ taisyklės, BK projektu *pačiose pavojingiausiuose sunkiuose ir labai sunkiuose nusikaltimuose* siūloma įtvirtinti šiuo metu nenustatytas minimalias laisvės atėmimo bausmių ribas. Atkreiptinas dėmesys, kad BK projekte, nustatant BK normų sankcijose minimalias laisvės atėmimo bausmių ribas, sistemiškai (visame BK projekte) vadovaujamas tokiu požiūriu ir minimalių – maksimalių laisvės atėmimo bausmių nustatymo tarpusavio santykiu – t. y. jeigu sankcijoje nurodyta maksimali laisvės atėmimo riba yra 7 m., nustatomos minimalios laisvės atėmimo riba yra 1 m.; jeigu sankcijoje nurodytas maksimalios bausmės dydis yra 8 m. – nustatoma 2 m. minimali bausmė; jeigu sankcijoje maksimali bausmė yra 10 m. – minimali bausmė yra 3 m.; jeigu maksimali bausmė yra 12 m. – minimali bausmė yra 4 m. ir, jeigu maksimali bausmė yra 15 m. – minimali bausmė yra 5 m. pažymėtina, kad BK projekte naudojama minimalių – maksimalių laisvės atėmimo bausmių nustatymo tarpusavio santykis ir metodika jau įtvirtinta galiojančiame baudžiamajame įstatyme (pavyzdžiui minimalių – maksimalių laisvės atėmimo nuo dvejų iki aštuonerių metų santykis yra nustatytas BK 131¹, 225, 226, 260, 321 ir pan. straipsniuose; minimalių – maksimalių laisvės atėmimo nuo trejų iki dešimt

metų santykis yra nustatytas BK 105, 112, 113¹, 121, 181, 213, 252, 263, 264 ir pan. straipsniuose; minimalių – maksimalių laisvės atėmimo nuo ketverių iki dvylikos metų santykis yra nustatytas BK 147, 260¹, 253¹ ir pan. straipsniuose; minimalių – maksimalių laisvės atėmimo nuo penkerių iki penkiolikos metų santykis yra nustatytas BK 102, 111, 117, 149, 157, 249, 251, 252, 263 ir pan. straipsniuose), todėl ji BK projektu sėkmingai plėtojama, siekiant, kad minėta metodika įgautų sisteminį pobūdį.

Atskirose nusikaltimų kategorijose siūloma numatyti tokią minimalią laisvės atėmimo bausmės ribą:

a) Nusikaltimai prieš vaikus:

- Vaikų atskyrimo (BK 100² straipsnis) – nuo dvejų metų laisvės atėmimo;
- Nepilnamečio ir mažamečio seksualiniame prievartavime (BK 149 straipsnio 3 ir 4 dalys ir BK 150 straipsnio 3 ir 4 dalys) – nuo trejų/ketverių metų laisvės atėmimo;
- Nepilnamečio privertime lytiškai santykiauti (BK 151 straipsnio 2 dalis) – nuo dvejų metų laisvės atėmimo;
- Vaiko išnaudojime pornografijai (BK 162 straipsnio 1 dalis) – nuo dvejų metų laisvės atėmimo;
- Vaiko pagrobime arba naujagimių sukeitime (BK 156 straipsnio 1 dalis) – nuo dvejų metų laisvės atėmimo;
- Vaikų pirkimas arba pardavimas (BK 157 straipsnio 1 dalis) – nuo ketverių metų laisvės atėmimo.

b) Seksualinė prievarta ar seksualinis išnaudojimas:

- Išžaginime (BK 149 straipsnio 1 dalis) – nuo dvejų metų laisvės atėmimo;
- Išžaginime bendrininkų grupėje (BK 149 straipsnio 2 dalis) – nuo trejų metų laisvės atėmimo;
- Seksualiniame prievartavime (BK 150 straipsnio 1 dalis) – nuo vienerių metų laisvės atėmimo;
- Seksualiniame prievartavime bendrininkų grupėje (BK 150 straipsnio 2 dalis) – nuo dvejų metų laisvės atėmimo;
- Prostitucijos organizavime ar vadovavime (BK 307 straipsnio 2 dalis) – nuo vienerių metų laisvės atėmimo.

c) Smurtiniai nusikaltimai:

- Sunkiame sveikatos sutrikdyje (BK 135 straipsnio 2 dalis) – nuo trejų metų laisvės atėmimo;
- Išnaudojime priverstiniam darbui (vergovė) ar paslaugoms (BK 147¹ straipsnio 2 dalis) – nuo dvejų metų laisvės atėmimo;
- Kvalifikuotame plėšime (BK 180 straipsnio 2 dalis) – nuo dvejų metų laisvės atėmimo;
- Kvalifikuotame turto prievartavime (BK 181 straipsnio 2 dalis) – nuo dvejų metų laisvės atėmimo;
- Kvalifikuotose riaušėse (BK 283 straipsnio 2 dalis) – nuo vienerių metų laisvės atėmimo.

d) Teroristiniai nusikaltimai:

- Teroro akte (BK 250 straipsnio 1 dalis) – nuo dvejų metų laisvės atėmimo;
- Kvalifikuotame teroro akte (BK 250 straipsnio 2 dalis) – nuo trejų metų laisvės atėmimo;
- Verbavime teroristinei veiklai (BK 250² straipsnio 1 dalis) ir teroristų rengime ir mokyme teroristiniais tikslais (BK 250⁵ straipsnis) – nuo vienerių metų laisvės atėmimo;
- Teroristų veiklos finansavime ir rėmime (BK 250⁴ straipsnis) – nuo trejų metų laisvės atėmimo.

e) Kitos nusikalstamos veikos:

- Kankinime (BK 100³ straipsnis) – nuo vienerių metų laisvės atėmimo;
- Neteisėtame disponavime cheminiu ginklu (BK 267 straipsnio 2 dalis) – nuo dvejų metų laisvės atėmimo;

- Biologinio ginklo kūrime ar neteisėtame disponavime juo (BK 267¹ straipsnis) – nuo dvejų metų laisvės atėmimo;
- Cheminio ginklo kontrabandoje (BK 267² straipsnio 1 dalis) – nuo dvejų metų laisvės atėmimo;
- Biologinių medžiagų, mikroorganizmų ar toksinų kontrabandoje (BK 267³ straipsnio 1 dalis) – nuo dvejų metų laisvės atėmimo;
- Kvalifikuotame neteisėtame žmonių gabenime per valstybės sieną (BK 292 straipsnio 2 dalis) – nuo dvejų metų laisvės atėmimo.

4.7.. Taip pat, vadovaujantis šio rašto 3.7 – 3.11 ir 3.13. punktuose nurodytais argumentais bei siekiant BK specialioje dalyje numatytų laisvės atėmimo bausmių suderinamumo ir proporcingumo BK projektu *siūloma griežtinti atsakomybę* (didinant tiek minimalias, tiek maksimalias sankcijose nurodytas laisvės atėmimo bausmes) už sekančių pavojingiausi ir didžiausią žalą darančių nusikalstamų veikų įvykdymą:

a) Nusikaltimus žmogiškumui ir karo nusikaltimus:

- Genocidas (BK 99 straipsnis) – pakeliama apatinė laisvės atėmimo bausmės riba nuo penkerių iki dešimties metų laisvės atėmimo;
- Tarptautinės teisės draudžiamas elgesys su žmonėmis (BK 100 straipsnis) – pakeliama apatinė laisvės atėmimo bausmės riba nuo penkerių iki dešimties metų laisvės atėmimo;
- Priverstinis dingimas (BK 100¹ straipsnis) – pakeliama apatinė laisvės atėmimo bausmės riba nuo trejų iki penkerių metų laisvės atėmimo;
- Tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimas, kankinimas ar kitoks nežmoniškas elgesys su jais ar jų turto apsaugos pažeidimas (BK 103 straipsnio 1 dalis) – pakeliama apatinė laisvės atėmimo bausmės riba nuo trejų iki penkerių metų laisvės atėmimo, taip pat pakeliama viršutinė riba nuo dvylikos iki penkiolikos metų laisvės atėmimo;

b) Smurtinius nusikaltimus:

- Kvalifikuotas sunkus sveikatos sutrikdymas (BK 135 straipsnio 2 dalis) – pakeliama apatinė laisvės atėmimo bausmės riba nuo dvejų iki ketverių metų laisvės atėmimo;
- Fizinio skausmo sukėlimas mažamečiui ar mažamečio nežymus sveikatos sutrikdymas arba žmogaus kankinimas (BK 140 straipsnio 3 dalis) – pakeliama laisvės atėmimo riba nuo dvejų iki trejų metų;
- Prekyba žmonėmis (BK 147 straipsnio 1 dalis) – pakeliama apatinė laisvės atėmimo bausmės riba nuo dvejų iki trejų metų;
- Kvalifikuotas ir itin kvalifikuotas plėšimas (BK 180 straipsnio 2 ir 3 dalys) – 2 dalyje pakeliama viršutinė laisvės atėmimo bausmės riba nuo septynerių iki aštuonerių metų; 3 dalyje pakeliama apatinė laisvės atėmimo bausmės riba nuo dvejų iki trejų metų – BK projekto pakeitimais sulyginamas plėšimo ir turto prievartavimo pavojingumas;
- Kvalifikuotos riaušės (BK 283 straipsnio 2 dalis) – viršutinė laisvės atėmimo bausmės riba pakeliama nuo šešerių iki septynerių metų (konvertuojamas į sunkių nusikaltimų kategoriją).

c) Seksualinį asmenų išnaudojimą:

- Pelnymasis iš kito asmens prostitucijos (BK 307 straipsnio 1 ir 2 dalys) – 1 dalyje pakeliama viršutinė laisvės atėmimo bausmės riba nuo ketverių iki penkerių metų; 2 dalyje – viršutinė laisvės atėmimo bausmės riba pakeliama nuo šešerių iki septynerių metų (nusikalstamas konvertuojamas į sunkių nusikaltimų kategoriją);
- Įtraukimas į prostituciją (BK 308 straipsnio 1 ir 2 dalys) – 1 dalyje pakeliama viršutinė laisvės atėmimo bausmės riba nuo trejų iki penkerių metų (nusikalstamas konvertuojamas į apysunkių

nusikaltimų kategoriją); 2 dalyje viršutinė laisvės atėmimo riba pakeliama nuo septynerių iki aštuonerių metų;

d) *Neteisėtą disponavimą pavojingomis medžiagomis:*

- Kvalifikuotas (kai atsiranda sunkių padarinių) neteisėtas disponavimas branduolinėmis ar radioaktyviosiomis medžiagomis arba kitais jonizuojančiosios spinduliuotės šaltiniais) – apatinė laisvės atėmimo bausmės riba pakeliama nuo dvejų iki trejų metų;

- Neteisėtas disponavimas cheminiu ginklu (BK 267 straipsnio 2 dalis) – viršutinė laisvės atėmimo bausmės riba pakeliama nuo penkerių iki aštuonerių metų (nusikalstamas konvertuojamas į sunkių nusikaltimų kategoriją – suvienodinamas baudžiamumas už neteisėtą disponavimą cheminiu ar biologiniu ginklais);

- Biologinio ginklo kūrimas ar neteisėtas disponavimas juo (BK 267¹ straipsnis) – viršutinė laisvės atėmimo bausmės riba pakeliama nuo septynerių iki aštuonerių metų;

Baudžiamojo įstatymo pakeitimų rezultatai:

- *Bus užtikrintas tinkamas baudžiamojo įstatymo sankcijų suderinamumas su BK BD vykdoma esminę bausmių taikymo reforma („vidurkio taisyklės“ atisakymas), siekiant, kad valstybės baudžiamoji politika už sunkius ir labai sunkius nusikaltimus nebūtų neproporcingai per švelni;*

- *Bus užtikrinta adekvati ir atgrasanti baudžiamoji atsakomybė už pavojingiausių, jautriausių, visuomenėje didžiausių atgarsį sulaukiančių sunkių nusikaltimų įvykdymą;*

- *Baudžiamojo įstatymo nuostatos sunkių ir labai sunkių nusikaltimų kategorijose labiau atitiks konstitucinius proporcingumo ir teisingumo principų reikalavimus.*

4.8. BK projektu siūloma BK 3 straipsnio pakeitimais įgyvendinamos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimo Nr. KT11-N4/2014 nuostatos.

4.9. BK projektu siūlomi BK 60, 129, 135, 138, 169, 170 ir 170¹ straipsnių pakeitimai padaryti, atsižvelgiant į Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimą byloje Nr. C 344/20⁶, kuriame Teisingumo teismas konstatavo, kad Direktyvos 2000/78/EB 1 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad jame esantys žodžiai „religija ar įsitikinimai“ yra vienas diskriminacijos pagrindas, apimantis tiek religinius, tiek filosofinius ar dvasinius įsitikinimus, taip pat, kad pagal jurisprudenciją diskriminacijos dėl religijos ar įsitikinimų pagrindas turi būti atskirtas nuo politinėms ar kitokioms pažiūroms grindžiamo pagrindo.

4.10. BK projektu siūloma BK 71 straipsnio pakeitimais siūloma numatyti padidintą įmokos į nukentėjusiųjų asmenų fondą dydį, atspindintį šios kategorijos nusikaltimų išskirtinį pavojingumą bei sukeltas pasekmes nukentėjusiam asmeniui. Padidintas įmokos dydis, vadovaujantis BK 67 straipsnio nuostatomis, galės būti skiriamas kaltininkui kartu su pagrindine (dažniausiai su laisvės atėmimo) bausme.

4.11. BK priedo siūloma pakeitimais įgyvendinamos 2023 m. spalio 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2023/2123, kuria iš dalies keičiamas Tarybos sprendimas 2005/671/TVR dėl jo suderinimo su Sąjungos asmens duomenų apsaugos taisyklėmis (toliau – direktyva 2023/2123) 2 straipsnio nuostatos. Direktyvos 2023/2123 2 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad valstybės narės užtikrina, kad įsigaliojusių įstatymai ir kiti teisės aktai, būtini, kad šios direktyvos būtų laikomasi ne vėliau kaip nuo 2025 m. lapkričio 1 d. Valstybės narės, priimdamos tas nuostatas, daro jose nuorodą į šią direktyvą arba tokia nuoroda daroma jas oficialiai skelbiant. Atsižvelgiant į tai, kad BK 25 straipsnio nuostatos⁷ įgyvendina direktyvos 2023/2123 1 straipsnio nuostata, kurioje yra numatytas „teroristinės grupės“ apibrėžimas, todėl BK priede turi būti pateikiama nuoroda į direktyvą 2023/2123.

⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/TXT/?uri=CELEX:62020CJ0344>

⁷ Direktyvos 2023/2123 1 straipsnio nuostata, kurioje yra numatytas „teroristinės grupės“ apibrėžimas, perkelta priėmus 2024 m. kovo 14 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 24, 25, 32, 39-1, 249-1, 250-2, 250-4, 250-6 ir 252-1 straipsnių pakeitimo įstatymą Nr. XIV-2488.

4.12. KŽĮ projektu siūlomais pakeitimais siūloma Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo 8 straipsnio nuostatas priderinti prie BK projektu atliekamais baudžiamojo įstatymo nuostatų pokyčiais.

4.13. BPK projektu siūlomais pakeitimais siūloma, siekiant palengvinti teismų veiklą, įsigaliojus BK projekto pakeitimams, sprendžiant tikėtinus prašymus dėl priimtų nuosprendžių peržiūros ir baudžiamojo proceso įstatyme nustatant aiškesnę tokių nuteistųjų prašymų nagrinėjimo tvarką. Pažymėtina, kad BPK projektas buvo aptartas ir jam buvo pritarta Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanclerio 2023 m. liepos 27 d. įsakymu Nr. V-134 sudarytoje BPK peržiūros darbo grupėje.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimtų įstatymų pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta.

Numatoma, kad Įstatymų projektai neigiamų pasekmių neturės.

6. Galima priimto įstatymo įtaka kriminogeninei situacijai, korupcijai.

1. Priimti Įstatymų projektai neigiamos įtakos korupcijai neturės.

2. *BK projekto įtaka teismų veiklai.*

Manytina, kad BK projektu siūlomi pakeitimai esminio darbo krūvio padidėjimo teismų sistemai neturės dėl šių priežasčių:

2.1. BK projekto 157 straipsnio 2 dalis nurodo, kad „Šiuo įstatymu pakeistos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nuostatos <...> taikomos tik toms nusikalstamoms veikoms, kurios padarytos po šio įstatymo įsigaliojimo dienos. Atsižvelgiant į tai, visi BK projekto pakeitimai (kurių BK projekte yra akivaizdi dauguma), susiję su BK normų sankcijų pildymų laisvės atėmimui alternatyviomis sankcijomis (pagrindė viešųjų darbų ir laisvės apribojimo bausmėmis), negalios atgal, o bus pritaikomi tik ateities nagrinėjamos byloms, todėl absoliuti dauguma BK projektu siūlomų aptariamų nuostatų *niekaip neįtakos natūralaus Lietuvos teismų darbo krūvio, kadangi peržiūrėti atitinkamų jau priimtų nuosprendžių nereikės.*

2.2. BK projekto 157 straipsnio 3 dalis nurodo, kad „Jeigu asmuo iki 2024 m. lapkričio 1 d. padarė nusikalstamą veiką, kuri atitinka Baudžiamajame kodekse numatyto nusikaltimo požymius, tačiau įstatymu už tokią veiką nustatyta griežtesnė laisvės atėmimo bausmė, tai šis asmuo atsako pagal nusikalstamos veikos padarymo metu galiojusį Baudžiamojo kodekso straipsnį.“ Atsižvelgiant į tai, visi BK projekto pakeitimai, susiję su BK normų sankcijose nurodytų laisvės atėmimo bausmės ribų padidiniu, irgi negalios atgal, o bus pritaikomi tik ateities nagrinėjamos byloms, todėl BK projektu siūlomas baudžiamosios politikos griežtinimas *niekaip neįtakos natūralaus Lietuvos teismų darbo krūvio, kadangi peržiūrėti atitinkamų jau priimtų nuosprendžių nereikės ir nei vienam nuteistajam jau pritaikyta baudžiamoji atsakomybė nebus sugriežtinta.*

2.3. BK projekto 157 straipsnio 4 dalis nurodo, „Jeigu asmuo iki 2024 m. lapkričio 1 d. padarė šio įstatymo 13, 21, 25, 32, 57, 74, 81, 82, 89, 99, 124, 126, 127, 131, 141, 143 ir 144 straipsniuose nurodytą nusikalstamą veiką, ši veika perkvalifikuojama pagal atitinkamą šiame įstatyme išdėstytą Baudžiamojo kodekso straipsnį, švelninantį laisvės atėmimo bausmę.“ Šia baudžiamojo įstatymo nuostata galioja atgal ir teismams reikės pagal nuteistųjų prašymus atitinkamai peržiūrėti jau priimtus nuosprendžius, *tačiau kartu pažymėtina, kad nuosprendžius teismas gali reikėti peržiūrėti tik dėl 17 straipsnių iš BK projektu keičiamų 155.* Kartu atkreiptinas dėmesys į tai, kad, atsižvelgiant į 2020-2023 m. išnagrinėtų baudžiamųjų bylų statistiką pirmosios instancijos teismuose, BK projektu keičiamuose straipsniuose, kurie turės grįžtamąją galią ir teismai turės galimybę peržiūrėti nuteistiems asmenims paskirtą bausmę (t. y. BK 123 str., 132 str. 2 d., 137 str. 2 ir 3 d., 146 str. 3 d., 176 str. 1 d., 202 str. 2 d., 214 str., 215 str., 232 str., 251 str. 2 d., 278 str. 2 d., 280 str. 2 d., 281 str., 4 ir 5 d., 287 str. 2 d., 300 str. 3 d., 302 str., 3021 str.), matyti, kad per šį laikotarpį dėl šių nusikalstamų veikų buvo viso priimta 2 678 nuosprendžiai (2023 m. 660 nuosprendžių, 2022 m. 692 nuosprendžiai, 2021 m. 630 nuosprendžių, 2020 m. 696 nuosprendžiai), kurie galėjo būti tiek apkaltinamieji, tiek išteisinamieji. Atitinkamai

metais išnagrinėtos bylos 1-oje instancijoje sudarė iki 5 proc. ir mažiau viso metinio baudžiamųjų bylų krūvio. Atsižvelgiant į tai, kad už nurodytuose BK straipsniuose įtvirtintas nusikalstamas veikas vidutinė laisvės atėmimo bausmė iš esmės neviršijo 3 metų laisvės atėmimo, tikėtina, kad bent jau 2020, 2021 m. išnagrinėtosiose bylose, kur paskirti nuosprendžiai, jau yra įvykdytos paskirtos bausmės ir peržiūrėti šių bylų nereikės. Dėl šios priežasties, manytina, kad BK projektu siūlomi įtvirtinti sušvelninimai visus Lietuvos teismus galėtų įtakoti ne daugiau, kaip 1352 peržiūrų (ir tiek tuo atveju, jeigu visi per pastaruosius metus nuteisti asmenys norėtų pateikti prašymą dėl peržiūros), kas statistiškai atitinka 1,9 bylose vienam Lietuvos teisėjui (2022 m. viso teismų sistemoje dirbo 703 teisėjai). Taigi, manytina, kad šiuo atveju BK projektu siūlomi sušvelninimai esminio darbo krūvio padidėjimo teismų sistemai neturės. *Kartu pažymėtina ir tai, kad kartu su BK projektu teikiami BPK pakeitimai sumažins Lietuvos teismų pateiktų prašymų dėl nuosprendžių peržiūros proceso apkrovą iki minimumo.*

2.4. BK projekto 157 straipsnio 5 dalis nurodo, kad „Byloms, kurios teismui su kaltinamuoju aktu buvo perduotos iki šio įstatymo įsigaliojimo, taikomos nusikalstamos veikos padarymo metu galiojusios Baudžiamojo proceso kodekse nustatytos teisingumo taisyklės. Įsigaliojus įstatymui, teisme esančios bylos, kurių perdavimo nagrinėti teismajame posėdyje klausimas dar neišspręstas, teismui perduodamos pagal nusikalstamos veikos padarymo metu galiojusias Baudžiamojo proceso kodekso teisingumo taisykles, o jau perduotų nagrinėti teismajame posėdyje bylų teisingumo klausimas iš naujo nesprenžiamas“. Atsižvelgiant į šią baudžiamojo įstatymo nuostatą, pažymėtina, kad dėl BK projektų daromų pakeitimų jau pradėtų nagrinėti baudžiamųjų bylų, kuriuo teisingumo bus pasikeitęs, nereikės nagrinėti iš naujo kitos instancijos teisme.

3. BK projekto poveikis kriminogeninei situacijai.

3.1. BK projekto priėmimas turės teigiamos įtakos kriminogeninei situacijai, kadangi baudžiamosios atsakomybės realizavimas bus nukreiptas į priemonių, kuriomis pasiekiamas geresnis resocializacijos rezultatas, taikymą. Ir priešingai – nuteistųjų laisvės atėmimo bausmė kiekis augtų, jeigu kaip tik būtų siauriamos alternatyvų laisvės atėmimui taikymo ribos. *Taigi, kalbant apie laisvės atėmimo atvejų skaičių, nėra numatoma, kad šis didės, o priešingai – kartu su kitais BK projekto pokyčiais alternatyvų laisvės atėmimui taikymo galimybės taps kur kas platesnės*, o laisvės atėmimo santykis su kitomis bausmėmis sudarys iki 15 proc., kai tuo tarpu 2022 m. jis sudarė 21,5 proc. o kartu su areštu – net 43 proc. visų skirtų bausmių. Kaip buvo minėta, iki šiol vyravo gana rezervuotas požiūris į alternatyvių sankcijų taikymą – pavyzdžiui, 2020 – 2022 m. tendencingai mažėjo laisvės apribojimo ir viešųjų darbų, skyrimo atvejų, o šiuo metu laisvės apribojimas sudaro 24 proc., o viešieji darbai – tik 4 proc. visų skiriamų bausmių. Todėl, palyginti su kitomis ES valstybėmis narėmis, Lietuvoje vis dar fiksuojamas vienas iš didesnių įkaltintų asmenų skaičius, tenkantis 100 tūkst. gyventojų – 158 asmenys, o tai yra 36 proc. daugiau negu ES vidurkis. Kartu, atsižvelgiant į tai, kad per metus (vidutiniškai) nuteisiami yra 15 500 asmenų (2020 – 2022 m. duomenys), galima prognozuoti, kad BK projektu įtvirtinus ženkliai platesnes alternatyvių laisvės atėmimui bausmių taikymo galimybes, 2025-2030 m. laikotarpiu kas metus nuteistų laisvės apribojimo ar viešųjų darbų bausmėmis sudarys iki 5580 asmenų (vidutiniškai nuteistųjų šiomis bausmėmis kasmet galėtų didėti nuo 1000 iki 1500 asmenų), o laisvės atėmimo bausmių skaičius 2030 m. turėtų sudaryti maždaug 2325 atvejus, dėl ko galima prognozuoti vidutinį šia bausme nuteistųjų mažėjimą iki 1000 kasmet.

Taip pat, Įstatymų projektais teikiami pokyčiai prisidės prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo, kuriuo, siekiant vieno iš strateginių tikslų – atkurtas pasitikėjimas teisingumo sistema, be kita ko, numatyta mažinti ir neproporcingai didelį realia laisvės atėmimo bausme nuteistų asmenų skaičių. Tam numatytas siektinas poveikio rodiklis – 150 laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų 100 tūkst. gyventojų 2024 m. Kartu, manome, kad aptariamą Vyriausybės programos priemonės įgyvendinimas duos pozityvius rezultatus ateityje, sukuriant prielaidas šių asmenų skaičių 2030 m. sumažinti iki 140 asmenų 100 tūkst. gyventojų.

3.2. Būtina pabrėžti, kad nors BK projekte ir keičiasi laisvės atėmimo sankcijos ribos, tačiau BK BD projektu atsisakius bausmės medianos taisyklės, bausmės dydis galės būti skaičiuojamas ne nuo vidurkio, o nuo minimalios ribos, todėl mažės skaičiavimo atskaitos (pradžios) taškas ir galutinė bausmės dydžio skaitinė reikšmė savaime nedidės. *Taigi, žvelgiant per aritmetinę prizmę, po sankcijų*

ribų korekcijos esminis asmenų, laikomų laisvės atėmimo vietose, skaičiaus padidėjimas nėra prognozuojamas. Vadovaujantis BK projektu siūloma sankcijų už sunkius ir labai sunkius nusikaltimus logika, jeigu sankcija buvo iki 10 metų, o tapo 3-10 metų, tai pirmuoju atveju skaičiavimo atskaitos taškas yra virš 5 metų, o antruoju jis kur kas mažesnis – 3 metai, kadangi BK BD projekte atsisakius privalomos bausmių medianos taisyklės, atskaitos taškas yra minimali laisvės atėmimo bausmės riba. Atitinkamai, jeigu sankcija buvo 2-10 metų, o tapo 4-12 metų, pirmuoju atveju atskaitos taškas 6 metai, o antruoju, t. y. atlikus šio BK projekto pokyčius – 4 metai. Atsižvelgiant į tai, BK projektu siūlomi pokyčiai, kuriais yra įvedamos žemutinės ribos sunkių ir labai sunkių nusikaltimų atvejų, ne tik, kad neblogins kriminogeninės padėties ateities perspektyvoje, *bet yra būtina sąlyga* BK BD pakeitimams, susijusiems su bausmės medianos taisyklės atsisakymu, siekiant išlaikyti teisingas ir proporcingas bausmes baudžiamajame įstatyme už pačius pavojingiausius nusikaltimus.

Kalbant apie BK projektu siūlomą laisvės atėmimo bausmės maksimalių dydžių padidinimą, pastebėtina, kad nuteistieji turėtų atlikti ilgesnes laisvės atėmimo bausmes *tik tais atvejais*, jeigu teismas apskritai neturėtų diskrecijos parinkti laisvės atėmimo bausmės dydį arba jeigu vyrautų teismų praktika visais atvejais skirti tik laisvės atėmimo maksimumą (kas, net teoriniu lygmeniu sunkiai tikėtina, nes įsigaliojus BK BD projekto nuostatoms, teismai, kaip minėta, laisvės atėmimo bausmes skaičiuos net ne bausmės maksimumo ar jos vidurkio, o nuo jos minimumo). Kartu, atrinktinai įvertinus statistinę informaciją apie laisvės atėmimo bausmės vidurkius už atskirų kategorijų nusikalstamas veikas, darytina išvada, kad *daugelyje atvejų šis nesiekia nustatyto maksimumo, kas reiškia, kad laisvės atėmimo bausmės didžiausio dydžio taikymas teismų praktikoje nėra dominuojantis*, o yra parenkamos įvairaus dydžio laisvės atėmimo bausmės iš plataus jos ribų spektro. Pavyzdžiui, nuteistųjų laisvės atėmimo bausmė už sunkų sveikatos sutrikdymą yra 5 proc. (196 asm.) nuo visų atliekančių šią bausmę (3829 asm.); o laisvės atėmimo vidurkis už sunkius sveikatos sutrikdymus yra 5 m. – tai yra tik šiuo metu nustatytos sankcijos vidurkis, perpus nepriartėjęs nuo maksimalaus dydžio 10 ar 12 metų. Analogiško pobūdžio situacija yra ir dėl išžaginimo bei seksualinio prievartavimo (4,6 proc. (178 asm.) nuo visų atliekančių šią bausmę, o laisvės atėmimo vidurkis – 6 metai 11 mėnesių, kai maksimumas yra atitinkamai 7 arba 10 metų), šių veikų prieš nepilnamečius asmenis (2,5 proc. (98 asm.) nuo visų atliekančių šią bausmę, o laisvės atėmimo vidurkis – 8 metai, kai maksimumas yra atitinkamai 10 arba 15 metų), prekybos žmonėmis (0,36 proc. (14 asm.) nuo visų atliekančių šią bausmę, o laisvės atėmimo vidurkis – 6 metai, kai maksimumas yra 10 ar 12 metų). Taip pat pažymėtina, statistiniai duomenys atskleidžia, kad dėl aukščiau nurodytų nusikalstamų veikų *realiai atliekamos laisvės atėmimo bausmės terminas yra dar mažesnis* (pavyzdžiui, dėl sunkaus sveikatos sutrikdymo – 2 metai ir 9 mėnesiai, išžaginimo bei seksualinio prievartavimo – 4 metai ir 9 mėnesiai, prieš nepilnamečius – 5 metai ir 8 mėnesiai, prekybos žmonėmis – 3 metai ir 10 mėnesių). Tai reiškia, kad praktikoje matoma ženkliai greitesnė nuteistųjų asmenų cirkuliaciją į (iš) laisvės atėmimo vietų, negu teismų paskirtų atlikti terminuotos laisvės atėmimo bausmės vidurkiai, kas neleidžia kauptis itin dideliui nuteistųjų įkalinimo įstaigoje, tokiu būdu sutaupant valstybės lėšų įkalinusių asmenų išlaikymui.

Be to, paminėtina ir tai, kad, nors BK projektu daromi sisteminiai bausmių subalansavimo pokyčiai liečia daug sunkių ir labai sunkių nusikaltimų, įtvirtintų atitinkamai BK 99, 100, 100-1, 100-2, 100-3, 103, 124, 125, 126, 135, 140, 147, 147-1, 149, 150, 151, 157, 162, 180, 250, 205-2, 250-4, 250-5, 267, 267-1, 267-2, 267-3, 283, 292, 307, 308 straipsniuose, nuteisti asmenys dėl šių nusikalstamų veikų *nesudaro didelės dalies visų laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų skaičiaus*. Vadovaujantis Kalėjų tarnybos statistikos duomenimis, dėl minėtų nusikalstamų veikų 2023 m. terminuotą laisvės atėmimo bausmę atlikinėjo viso 560 asmenų (šiuo aspektu papildomai pažymėtina, kad dėl kitų BK projektu keičiamų nusikalstamų veikų savarankiški statistiniai duomenys apskritai nėra renkami, kas parodo, kad šių kalinčių asmenų skaičius yra itin mažas) (kas sudarė 14,6 proc. visų bausmę atliekančių asmenų). Taigi, siūlomi sugriežtinimai, net ir darant prielaidą, kad dėl kažkokių priežasčių teismai pradėtų skirti griežtesnes bausmes, negu skyrė iki BK projekto įsigaliojimo, paliesti galėtų daugiausiai ilguoju laikotarpiu iki 2030 m. iki 560 asmenų per metus, kas nėra reikšmingas neigiamas poveikis tiek kriminogeninei situacijai, tiek įkalinčių asmenų skaičiaus neproporcingam didėjimui. Tačiau, bet koks jų padaugėjimas, jeigu toks įvyktų, pavyzdžiui, dėl pasikeitusios kriminogeninės

situacijos, nebus itin juntamas, nes kita vertus, nuo 2017 iki 2023 m. žymiai sumažėjo kalinamų asmenų 100 tūkst. gyventojų – nuo 235 iki 158, be to, kaip jau buvo minėta, prognozuojama, kad dėl baudžiamosios politikos pokyčių ilgalaikėje perspektyvoje (iki 2030 m.) jų dar sumažės bent iki 140. Taip pat nuteistųjų mažėjimą ir greitesnę šių asmenų cirkuliaciją nulemia ir platesnis probacijos institutų taikymas, pavyzdžiui, lygtinio paleidimo mastai 2023 m. išaugo 1,7 proc. punkto.

Galiausiai, pažymėtina ir tai, kad BK projekto nuostatos nebus taikomos atgal, tiek, kiek jos susijusios su sankcijos sugriežtinimu, *todėl nei vienam nuteistajam paskirta laisvės atėmimo bausmė nebus peržiūrėta ir atitinkamai sugriežtinta*, todėl aptariamam aspektu nuteistųjų taip pat nepadaugės.

7. Galima priimto įstatymų įgyvendinimo įtaka verslo sąlygoms ir jo plėtrai.

Įstatymų projektų nuostatų įgyvendinimas įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai neturės.

8. Ar įstatymų projektai neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams?

Įstatymų projektai strateginio lygmens planavimo dokumentams neprieštarauja. Priešingai, Įstatymų projektais teikiami pokyčiai prisidės prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo, kuriuo, siekiant vieno iš jos strateginių tikslų – atkurtas pasitikėjimas teisingumo sistema ir, be kita ko, numatyta mažinti ir neproporcingai didelį realia laisvės atėmimo bausmė nuteistų asmenų skaičių. Tam numatytas siektinas poveikio rodiklis – 150 laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų 100 tūkst. gyventojų 2024 m. Kartu, aptariamų Vyriausybės programos priemonės įgyvendinimas duos pozityvius rezultatus ateityje, sukuriant prielaidas šį asmenų skaičių 2030 m. sumažinti iki 140 asmenų 100 tūkst. gyventojų.

9. Įstatymų inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios.

Siekiant Įstatymų projektuose siūlomus pakeitimus inkorporuoti į teisinę sistemą, priimti naujų, pakeisti ar pripažinti netekusiais galios galiojančių teisės aktų nereikės.

10. Įstatymų projektų atitiktis Valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimams, sąvokų ir terminų įvertinimas.

Įstatymų projektai atitinka Valstybinės kalbos įstatymo ir Teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimus. Įstatymo projektas naujų sąvokų nenustato, todėl jų įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka nereikia.

11. Įstatymų projektų atitiktis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos teisei.

Įstatymų projektai atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus.

12. Įstatymams įgyvendinti reikalingi įgyvendinamieji teisės aktai, juos priimti turintys subjektai.

Įstatymams įgyvendinti nereikės priimti įgyvendinamųjų teisės aktų.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti.

1. Pažymėtina, kad tikslios statistinės informacijos, atsižvelgiant į BK projekto išskirtinai dideles apimtis, šiuo klausimu pateikti galimybės nėra, kadangi *centrinio lygmeniu nėra kaupiami ir (ar) prieinami duomenys* dėl kiekvienu individualiu nuosprendžiu priimtose konkrečios bausmės, ypač kalbant apie teismų skiriamas alternatyvias laisvės atėmimui bausmes. Taikant teorinį (labiau hipotetinį) statistinį modelį, kuris remiasi prielaida, kad už kiekvieną 2023 m. išnagrinėtą baudžiamąją bylą dėl BK projektu švelninamų nusikalstamų veikų buvo paskirtas sankcijoje numatytos bausmės vidurkis, kuris iš esmės atitinka 3 metus laisvės atėmimo, tai švelninančios nuostatos šį vidurkį galėtų sumažinti iki 2

metų. Atsižvelgiant į tai bei preziumuojant, kad 2023 m. dėl aptariamų nusikalstamų veikų buvo priimta 660 nuosprendžių (preziumuotina – 660 asmenų, kuriems visiems paskirta vidutinė 3 metų laisvės atėmimo bausmė), tai priėmus švelninančias nuostatas, taikant šį hipotetinį statistikos skaičiavimo modelį, ir sumažinus paskirtos laisvės atėmimo bausmės vidurkį iki 2 metų laisvės atėmimo, būtų galima sutaupyti iki 3,2 mln. Eurų, atkreipiant dėmesį į tai, kad vieno kalinio faktinis išlaikymas dienai 2023 m. kainavo 13,1 Eur. (neįskaitant Kalėjimų tarnybos darbuotojų darbo užmokesčio). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tokio pobūdžio skaičiavimai yra labiau hipotetinio pobūdžio, kurie parodo išimtinai tik maksimaliai įmanomą sutaupytų lėšų potencialą, kadangi tikrai ne visais minėtais 660 atvejais buvo priimti apkaltinamieji nuosprendžiai, paskirtos būtent laisvės atėmimo bausmė su 3 metų laisvės atėmimo bausmės vidurkiu ir pan. Kartu, kaip jau buvo minėta, galima prognozuoti, kad BK projektu įtvirtinus ženkliai platesnes alternatyvių laisvės atėmimui bausmių taikymo galimybes, 2025 – 2030 m. laikotarpiu nuteistų laisvės apribojimo ar viešųjų darbų bausmėmis kasmet galėtų didėti nuo 1000 iki 1500 asmenų, o laisvės atėmimo bausmė nuteistųjų mažėtų iki 1000 kasmet. Atsižvelgiant į tai, *kiekvienais metais yra tikimybė sutaupyti iki 4,8 mln. Eur.* biudžeto lėšų dėl mažėjančio įkalintų asmenų skaičiaus. Taip pat, BK projektu siūlomas reglamentavimas nedarytų neigiamos įtakos alternatyvių laisvės atėmimo bausmių realiam įgyvendinimui, kadangi didėjantis jų (laisvės apribojimo ir viešųjų darbų) taikymo skaičius probacijos sistemoje nesudarytų net dalies BK projektu planuojamų sutaupytų lėšų, kadangi vieno asmens išlaikymas dienai probacijos sistemoje kainuoja iki 1,9 Eur (*iki 710 tūkst. Eur per metus*). Nors sutaptos valstybės biudžeto lėšos realiai gali būti ir mažesnės, tačiau *tas nepaneigia aplinkybės, kad BK projektu siūlomos švelninančios nuostatos padarys pozityvią įtaką valstybės finansavimui, kiek tai susiję su įkalintų asmenų išlaikymu.*

2. Vadovaujantis Lietuvos kalėjimų tarnybos duomenimis, vidutinė laisvės atėmimo bausmė už sunkų sveikatos sutrikdymą yra 5 metai ir 3 mėnesiai (bausmę atlieka 196 asmenys), už asmens išžaginimą ar seksualinį prievartavimą - 6 metai ir 5 mėnesiai (bausmę atlieka 178 asmenys), už nepilnamečio asmens išžaginimą ar seksualinį prievartavimą – 7 metai ir 9 mėnesiai (bausmę atlieka 98 asmenys) kitas žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui nusikalstamas veikas prieš nepilnamečius - 5 metai ir 5 mėnesiai (bausmę atlieka 70 asmenų), prekyba žmonėmis – 6 metai ir 4 mėnesiai (bausmę atlieka 14 asmenų), neteisėtą žmonių gabenimą - 1 metai ir 7 mėnesiai (bausmę atlieka 4 asmenų). Viso bausmės dėl šių nusikalstamų veikų atlieka 560 nuteistasis, kurių išlaikymas vienai dienai kainuoja 7 336 Eur (metams – .2,7 mln. Eur). Atsižvelgiant į tai, kad šių sunkių bei labai sunkių nusikalstamų veikų kategorijose yra įvedami sugriežtinimai, įvedant atitinkamai aukštesnę skirtinos bausmės apatinę ir maksimalią ribą, *tikėtina hipotetiškai galėtų prailginti realų laisvės atėmimo bausmės terminą ateityje nuteistiems asmenims iki 6 mėnesių.* Dėl šios priežasties, atitinkamai ateityje šių kalinių išlaikymui papildomai reikėtų iki 1,4 mln. Eur. Tačiau, įvertinus tą aplinkybę, kad BK BD projektu bus apskritai atsisakoma bausmės vidurkio taisyklės, vidutinė atliekama laisvės atėmimo bausmė, net ir įvedus griežtesnės apatinės bei maksimalias laisvės atėmimo bausmės ribas, ilgėti neturėtų ir dėl to *didesnės neigiamos įtakos valstybės finansams nėra prognozuotina.*

14. Įstatymų projektų rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados.

1. BK projekto parengto rengimo metu buvo analizuoti suinteresuotų institucijų – Generalinės prokuratūros, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, Lietuvos apygardų teismų, Teisėjų tarybos, Vidaus reikalų ministerijos, Narkotikų tabako ir alkoholio kontrolės departamento, LSMC Teisės instituto gauti pasiūlymai (gauti Teisingumo ministerijos 2022 m. kovo 10 d. rašte Nr. (1.39E)7R-1238 nurodytu prašymu) dėl baudžiamojo įstatymo nuostatų pakeitimo.

2. Parengtas BK projektas buvo derintas su Teisėjų taryba, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarija, Lietuvos advokatūra, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokykla, Vilniaus universiteto Teisės fakultetu, Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultetu, Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutu, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

3. Parengtas BK projektas buvo pristatytas ir aptartas 2023 m. gruodžio 13 d. Baudžiamojo kodekso priežiūros komitete bei patikslintas pagal komiteto posėdžio metu vykusių diskusijų rezultatus.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiems projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis.

Reikšminiai Įstatymų projektų žodžiai, kurių reikia jiems įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą: „Baudžiamasis kodeksas“, „viešieji darbai“, „bauda“, „laisvės apribojimas“, „areštas“, „laisvės atėmimas“, „sankcijos“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai.

Nėra.